

Управління освіти і науки Полтавської міської ради
Комунальний заклад «Полтавський Палац дитячої та юнацької творчості
Полтавської міської ради»

«ЖИВИ ВІЛЬНО»

методичний поради́ник для
керівників гуртків
з протидії торгівлі людьми

Полтава – 2020

Упорядник: методист КЗ «Полтавський Палац дитячої та юнацької творчості Полтавської міської ради» **Хоріщенко Н.В.**

Живи вільно. Методичний poradник для керівників гуртків з протидії торгівлі людьми /Упор. Н.В.Хоріщенко. – Полтава: Палац ДЮТ, 2020. – 56 с.

Збірник містить інформаційно-методичні матеріали для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, які працюють над проблемою профілактики торгівлі людьми в сучасному суспільстві.

ЗМІСТ

Стор.

Вступ.....	4
Розділ 1. Практичні аспекти соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми.....	
1.1. Боротьба з торгівлею людьми на міжнародному рівні.....	5
1.2. Вирішення проблеми про порушення прав жінок в Україні.....	7
1.3. Міжнародне та національне законодавство щодо протидії торгівлі дітьми.....	9
1.4. Можливості Кримінального кодексу України щодо криміналізації дій, пов'язаних з торгівлею дітьми.....	11
Розділ 2. Методичні аспекти організації навчально-виховної роботи щодо попередження торгівлі людьми.....	
2.1. Основні напрями навчально-виховної роботи з учнівською молоддю.....	14
2.2. Форми навчально-виховної роботи з дітьми та молоддю.....	16
2.3. Заняття «Визначення проблеми торгівлі людьми, термінологія».....	25
2.4. Заняття «Шляхи потрапляння українських громадян до рук торговців людьми».....	27
2.5. Заняття «Законодавча база щодо запобігання торгівлі людьми».....	29
2.6. Заняття «Торгівля людьми як порушення прав людини».....	31
2.7. Заняття «Комерційна сексуальна експлуатація дітей».....	33
2.8. Заняття «Викоренення найгірших форм дитячої праці».....	34
2.9. Заняття «Поняття насильства. Термінологія та види насильства».....	41
2.10. Заняття «Попередження насильства: подолання стереотипів та формування правил безпечної поведінки. Допомога потерпілим від насильства».....	44
2.11. Заняття «Поняття гендеру. Гендерні стереотипи, вигоди і ризики існування стереотипів».....	47
2.12. Заняття «Гендер у сім'ї, на роботі, в політиці»	50
2.13. Конференція «Порушення прав дітей: експлуатація та торгівля».....	53
Література.....	54

ВСТУП

У період змін і перебудов, які переживає сучасне українське суспільство, більше всього страждають менш захищені верстви населення – жінки, діти, люди похилого віку. Якщо проаналізувати становище жінок в сучасній Україні, то ми побачимо загальні для усіх соціалістичних країн проблеми: фемінізація бідності, дискримінація жінок на ринку праці, низький рівень представництва жінок у керівних органах, насилля в родині тощо. Так, 60% офіційно зареєстрованих безробітних в Україні – жінки.

Всі ці процеси штовхають жінку шукати щастя подалі від сім'ї. Одним із шляхів покращення свого матеріального становища та втечі від родини є виїзд за кордон. Останні дослідження, проведені Міжнародною організацією міграції (2009 р.) свідчать, що з України шляхом «вербування» вивозять жінок вже у 67 країн світу. Україна стала країною-постачальницею «живого товару» до країн колишньої Югославії, Угорщини, Чехії, Італії, Кіпру, Греції, Туреччини, Ізраїлю, США, Арабських Еміратів тощо.

Актуальною сьогодні для України є проблема сексуальної експлуатації жінок, у тому числі у вигляді примусової проституції, контрабанди та торгівлі ними у міжнародних масштабах.

Практичний досвід праці з ліквідації торгівлі жінками і безпосереднє спілкування з жінками, які хочуть їхати працювати за кордон або вже повернулися звідти, свідчить, що велику роль у поширенні торгівлі людьми має недостатня обізнаність українських громадян відносно можливостей працевлаштування і перебування за кордоном, а також наслідки нелегального працевлаштування, відсутність працюючої системи захисту потерпілих, з одного боку, і недосконалість у системі покарання злочинців, з іншого.

Проблема соціально-педагогічної профілактики торгівлі жінками є напрямом виховної роботи з учнівською молоддю, як складова профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі. Сьогодні мова йде не лише про всебічне виховання особистості, але й про виховання незалежної, конкурентноспроможної особистості, яка здатна протистояти зовнішнім негараздам і впливам, захистити себе у виборі сучасного дорослого життя.

Інформаційно-методичні матеріали складаються з двох розділів. Перший розділ «Практичні аспекти соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми» включає в себе огляд міжнародних документів та аналіз сучасного українського законодавства щодо запобігання торгівлі людьми. Другий розділ «Методичні основи організації освітньої роботи щодо попередження торгівлі людьми» – методичні рекомендації для педагогів. Порадник містить методичні розробки інтерактивних практичних занять.

Використання цих матеріалів сприятиме вихованню в дітей та молоді поваги до прав та основних свобод людини, підвищенню суспільного та політичного рівня їх знань щодо проблеми торгівлі людьми, розповсюдженню необхідної інформації серед молоді. Порадник стане у нагоді педагогу щодо організації виховної роботи з дітьми та їх батьками.

РОЗДІЛ 1. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1. Боротьба з торгівлею людьми на міжнародному рівні

За інформацією ООН, проблема торгівлі жінками має стійку тенденцію до розповсюдження в глобальному масштабі, а після змін на політичній карті Європи 90-х років проблема все більше охоплює країни Східної Європи, до яких належить і Україна.

В останні десятиліття прийнято цілий ряд міжнародних угод, конвенцій, договорів, що були спрямовані на запобігання торгівлі жінками. Найбільш вагомими серед них:

– Конвенція ООН «Про боротьбу із торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами», яка було прийнята в 1949 році Генеральною Асамблеєю ООН. Ця Конвенція була ратифікована СРСР 15 листопада 1954 року.

Кримінальними злочинами міжнародного характеру були визнані: звідництво, схиляння або зведення з метою проституції іншої особи, навіть за її згодою (стаття 1 Конвенції); експлуатація проституції іншими особами, навіть за згодами осіб (стаття 1 Конвенції); утримування будинків розпусти або управління ними, участь в їх фінансуванні (стаття 2 Конвенції); передача в оренду або в найми приміщення для використання з метою проституції (стаття 2 Конвенції), а також співучасть, підготовка та спроба до цих діянь (статті 3-4 Конвенції). У Конвенції робиться наголос на забороні сексуальної експлуатації, використанні жінки в проституції та сексуальній індустрії. Крім цього, Конвенція спрямована і на боротьбу з будь-якою формою проституції – не тільки примусової, але й добровільної, про що йдеться мова в 1-й та 2-й статтях.

Конвенція 1949 року зіграла свою позитивну роль у формуванні розуміння необхідності боротьби із торгівлею людьми, але згодом її трактування злочину та стратегії боротьби з ним перестали відповідати життєвим реаліям та ідеології документів з прав людини. Цій Конвенції не вистачало уваги до жертв торгівлі людьми. Все це обумовило необхідність розробки та прийняття нових документів, які б формували сучасні стратегії боротьби та запобігання торгівлі людьми, не порушуючи при цьому права людини.

– Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок», яка була прийнята 18 грудня 1979 року. Це один з головних міжнародних документів стосовно жіночих прав, що поширюється на політичну, соціальну, економічну та приватну сфери. Україна ратифікувала Конвенцію у 1980 році в складі Радянського Союзу.

Зміст Конвенції полягає в прагненні забезпечити справжнє звільнення жінок від будь-яких форм дискримінації, тобто «від будь-якого розходження, винятків або обмеження за ознакою статі» (стаття 1). Конвенція передбачає створення національних механізмів, що забезпечують реалізацію прав жінок, надання їм реальних можливостей, що гарантують свободу вибору життєвого шляху, самореалізації для всебічного розвитку. Конвенція є також інструментом для оцінки становища жінок у різних країнах де-юре і де-факто, вона задає рівень правового статусу жінки, що відповідає сучасним нормам у галузі прав людини. Конвенція охоплює все коло проблем – правових, політичних, соціальних, економічних,

культурних, із якими стикається жінка. Нею також передбачається розробка заходів для забезпечення фактичної рівності жінок і чоловіків.

– Гаазька міністерська декларація. З ініціативи уряду Нідерландів 26 квітня 1947 року в м. Гаага була проведена Міністерська конференція Європейської Співдружності з питань торгівлі жінками з метою їхньої сексуальної експлуатації.

На конференції була прийнята Гаазька міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів щодо запобігання та боротьби з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації. Метою її прийняття є підтримка подальших дій щодо попередження, розслідування і покарання, а також надання необхідної допомоги і підтримки жертвам торгівлі в узгодженні з відповідними правовими та бюджетними нормами і компетенціями як на національному, так і на європейському рівнях.

Особлива увага приділяється допомозі жертвам торгівлі. Окремим розділом у Гаазькій декларації виділено положення щодо «Відповідної допомоги та підтримки» жінкам, які постраждали: «Належна допомога і підтримка не тільки допоможе усунути або пом'якшити ці наслідки, але також, шляхом підвищення позиції жінок, зробити свій внесок у запобігання та утримання від торгівлі». Цей момент підкреслюється тому, що на різних рівнях спостерігаються спроби розглядати проблему торгівлі жінками відірвано від проблеми дотримання жіночих прав, зводячи її до нелегальної міграції або боротьби з організованою злочинністю. Постійно акцентується увага на тому, що тільки в рамках інтегрованого підходу на всіх рівнях можна ефективно попереджати і боротися з торгівлею жінками.

Перші резолюції проти торгівлі людьми, як результат занепокоєння світового співтовариства поширенням цього ганебного явища, були прийняті ще наприкінці минулого століття. У 1899 році в Лондоні відбулася Міжнародна конференція щодо боротьби з торгівлею жінками в цілях розпусти, яка звернулася до всіх держав із закликом до укладання багатосторонніх угод, створення відповідних національних комітетів.

Перші міжнародні угоди про співробітництво були прийняті в 1904 та 1910 роках, потім змінені і суттєво доповнені конвенціями 1921 і 1933 років. Це були:

1. Міжнародний договір від 18 травня 1904 р. про боротьбу з торгівлею білими рабнями, із змінами, внесеними у нього Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 3 грудня 1948 року;
2. Міжнародна конвенція від 4 травня 1910 р. про боротьбу з торгівлею білими рабнями, із змінами, внесеними в неї згаданим вище Протоколом;
3. Міжнародна конвенція від 30 вересня 1921 р. про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми, із змінами, внесеними в неї Протоколом, прийнятим Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 жовтня 1947 року;
4. Міжнародна конвенція від 11 жовтня 1933 р. про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками, із змінами, внесеними в неї зазначеним Протоколом;
5. Складений в 1937 році Лігою Націй проект конвенції, який розширив коло дії зазначених вище актів.

Ці документи містили в собі рекомендації щодо захисту жінки та заходи проти торгівлі людьми. Правова діяльність на міжнародному, світовому та європейському рівнях є дуже важливою. Міжнародні документи не є самодостатніми й існують не

тільки для підтримки діяльності міжнародних інституцій, їх роль полягає у впливі на формування правового поля для держав, які підписали документи.

1.2. Вирішення проблеми про порушення прав жінок в Україні

Проблему боротьби з торгівлею жінками не можна вирішувати відокремлено від питань, пов'язаних із становищем жінок в українському суспільстві. Тому державні механізми запобігання торгівлі жінками та насильству стосовно жінок повинні враховувати і базуватися на вже існуючих в Україні інституціях, через які і зусиллями яких впроваджується жіноча політика в Україні. Так, у структурі Кабінету Міністрів України функціонує сектор у справах жінок, охорони сім'ї, материнства та дитинства, який створено для того, щоб спільно з міністерствами та відомствами, громадськими організаціями та вченими розробляти заходи щодо забезпечення соціальних та правових гарантій рівних можливостей жінок у сфері праці, підвищенню престижу сім'ї в суспільстві, механізми вдосконалення системи державної допомоги сім'ям з дітьми.

У 1996 році було створено Міністерство України у справах сім'ї та молоді. Одним із головних завдань його діяльності є визначення стратегій та пріоритетних напрямів державної політики стосовно жінок, а також відпрацювання конкретних заходів, спрямованих на покращення становища жінок у сім'ї та суспільстві, на створення рівних можливостей для чоловіків та жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Українське законодавство сьогодні вже має певну нормативну базу, котра дозволяє боротися як з проблемою торгівлі людьми загалом, так і з проблемою торгівлі жінками зокрема. Боротьба із торгівлею людьми у суспільстві здійснюється у наступних напрямках:

- боротьба безпосередньо із торгівлею людьми, котра відповідає сукупності ознак заволодіння, продажу та злочинного використання;
- боротьба із заволодінням особою – викраденням або вербуванням людей;
- боротьба із незаконним переміщенням людей – незаконною міграцією;
- боротьба із незаконним використанням людей: експлуатацією праці, незаконним усиновленням, незаконною трансплантацією органів, звідництвом, експлуатацією проституції, використанням у збройних конфліктах, рабством тощо.

Відповідно до наведених напрямів суспільного реагування на торгівлю людьми українську законодавчу базу складають такі основні джерела.

Перший напрямок:

- Кримінальний кодекс України (стаття 149);
- Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми. Затверджена постановою Кабінету Міністрів № 1768 від 25 вересня 1999 р.

Другий напрямок:

- Конституція України (стаття 29);
- Кримінальний Кодекс України (статті 146, 447);
- Указ президента України від 18 січня 2001 р. № 20/2001 «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку».

Третій напрямок:

- Кримінальний кодекс України (статті 331, 332);

– Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 р. (статті 2, 10).

Четвертий напрямок:

– Конституція України (статті 28, 52);
– Основи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. (статті 46, 47);

– Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р.;

– Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.;

– Порядок передачі дітей, які є громадянами України, на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів, затверджений постановою Кабінету Міністрів від 20 липня 1996 р. № 775.

Крім цього, до законодавчої бази України належать діючі міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною радою України: Конвенція про боротьбу із торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 року; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р., ратифікована СРСР 19 грудня 1980 р.; Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. Ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.; Конвенція МОП про примусову чи обов'язкову працю від 28 червня 1930 р.; Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 р. та Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, суміжних з рабством від 7 вересня 1956 р. та ін.

До березня 1998 року в правовому полі України був відсутній такий вид злочину, як торгівля людьми. В березні 1998 року Верховна Рада проголосувала за прийняття закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України». Кримінальний кодекс України було доповнено статтями, які стосуються покарання за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) та за торгівлю людьми.

Стаття 124 («Торгівля людьми») Кримінального кодексу передбачає відповідальність за відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане із законним чи незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через державний кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої доплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатація її праці.

Президент України підписав цей Закон 13 квітня 1999 року, прийняття якого поклало основу створення системи законодавчого захисту українських громадян від торгівлі. І уже на червень 2000 року по Україні було заведено 24 кримінальні справи за цією статтею Кримінального кодексу України.

На сьогодні новий Кримінальний кодекс є найбільш сучасним та дієвим джерелом, спрямованим на боротьбу із торгівлею людьми та супутніми явищами в Україні. Боротьбі із загальним явищем торгівлі людьми присвячено статтю 149, котра розміщується у розділі III цього документа. У статті 149 Кримінального кодексу закріплено три самостійні форми злочину: продаж людини, інша оплатна

передача людини та здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди (крім продажу та іншої оплатної передачі).

Боротьбі із заволодінням людиною присвячено статті 149 та 447 Кримінального кодексу, котрі передбачають відповідальність за незаконне позбавлення волі чи викрадення людини та за вербування найманців, з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності.

Боротьбі зі злочинним використанням людини присвячено дуже велику кількість статей. Це: незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (стаття 169 Кримінального кодексу), створення або утримання місць розпусти (стаття 302 Кримінального кодексу), примушування чи втягнення у заняття проституцією (стаття 303 Кримінального кодексу), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (стаття 304 Кримінального кодексу) та експлуатація дітей (стаття 150 Кримінального кодексу). Статті 331 та 332 Кримінального кодексу працюють у напрямку протидії незаконній міграції і передбачають відповідальність за незаконне перетинання державного кордону та організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Більшість названих статей є новими для кримінального законодавства або новою є їх редакція, що обумовлює певні труднощі у їх застосуванні. Інші, крім Кримінального кодексу, законодавчі акти, як правило, декларують захист певних прав громадян, при порушенні яких настає кримінальна відповідальність.

Велика кількість прав та свобод людини чи інтересів держави, котрі порушуються у процесі вчинення торгівлі людьми, обумовлює дуже широкий спектр напрямів суспільного реагування на поширення цього явища та вимагає від суспільства комплексного підходу до боротьби з цією проблемою.

1.3. Міжнародне та національне законодавство щодо протидії торгівлі дітьми.

Діти є окремою соціально-демографічною групою, особливості якої важливо враховувати у здійсненні всіх заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, адже стратегії, що стосуються повнолітніх, не завжди адекватні для дітей. З цією метою міжнародне та національне законодавство було доповнене документами, спрямованими саме на протидію торгівлі дітьми. Боротьба і протидія торгівлі дітьми базується на широкому комплексі міжнародних документів, серед яких чільне місце посідає Конвенція ООН про права дитини. Окрім тих, що були проаналізовані в попередньому підрозділі, до найбільш важливих слід віднести наступні:

- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми та підлітками» (№ К-9111, 9 вересня 1991 р.);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії;
- Конвенція Міжнародної організації праці (№ 182, 1999 р.) «Про заборону та негайні заходи по викорененню найгірших форм дитячої праці», що вступила в силу в Україні 5 жовтня 2000 року;
- Стокгольмська Декларація та План дій проти комерційної сексуальної експлуатації дітей, підписана 122 країнами у 1996 році;

- Конвенція про громадянсько-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (Гаага, 25 жовтня 1980 р.);
- Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міжнародного усиновлення (Гаага, 29 травня 1993 р.);
- Факультативний Протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (Нью-Йорк, 25 травня 2000 року), який набув чинності 18 січня 2002 року. Факультативний Протокол доповнює положення Конвенції про права дитини шляхом визначення детальних вимог до визнання протизаконними порушень прав дитини в контексті торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (Стаття 1. Держави-учасники забороняють торгівлю дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію, як це передбачено даним Протоколом).

Даючи загальну характеристику нормативно-правового забезпечення в Україні протидії та запобігання торгівлі дітьми, потрібно відмітити, що в цій справі головну роль відіграють сформульовані у Кримінальному Кодексі України норми, спрямовані на покарання злочинів, пов'язаних з торгівлею дітьми, хоча зусилля держави і суспільства мали б зосереджуватися передусім на подоланні чинників, які викликають існування в суспільстві ситуацій торгівлі дітьми. Крім того, необхідно обов'язково брати до уваги існування та розвиток правових засад для здійснення повної та комплексної реабілітації потерпілих дітей, ліквідації наслідків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Здійснення злочинів проти неповнолітніх є обтяжливою обставиною, що законодавець виокремив у статті 149 Кримінального кодексу України. Торгівля людьми, у тому числі, торгівля дітьми, є складним, комплексним явищем. Тому законодавча база України щодо протидії торгівлі людьми не може обмежуватися лише ст. 149 Кримінального кодексу, а включає низку інших законів та нормативно-правових актів.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. Зокрема, покарання за злочини проти дітей передбачено низкою статей нового Кримінального кодексу України: умисне вбивство дітей – статті 115, 116; доведення дітей до самогубства – стаття 120; нанесення тілесних ушкоджень – статті 121-125; побой і мордування – стаття 126; катування – стаття 127; залишення у небезпеці – стаття 135; насильницьке донорство – стаття 144; незаконне позбавлення волі або викрадення дитини – стаття 146; захоплення дітей в заручники – стаття 147; підміна дитини – стаття 148; торгівля дітьми та незаконне переміщення через кордон – стаття 149; експлуатація дітей – стаття 150; сексуальна експлуатація неповнолітніх, використання їх у порнобізнесі – частина 2 статті 150; статеві злочини проти дітей – стаття 155; розбещення неповнолітніх – стаття 156; зловживання опікунськими правами – стаття 167; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – стаття 304; проституція, примушування чи втягнення до заняття проституцією – частина 3 статті 303; створення місць розпусти і звідництво, вчинене із залученням неповнолітнього – частина 3 статті 302; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або малолітньої – частина 3 статті 307; спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – стаття

323; схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів – стаття 324; організація або утримання місць для неповнолітніх з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із залученням неповнолітнього – частина 2 статті 317.

1.4. Можливості Кримінального кодексу України щодо криміналізації дій, пов'язаних з торгівлею дітьми

Кваліфікаційні ознаки злочину «торгівля людьми» (відповідно до статті 149 Кримінального кодексу України)	Статті Кримінального кодексу України
Продаж	Стаття 149; незаконне позбавлення волі або викрадення дитини – стаття 146; зловживання опікунськими правами – стаття 167
Інша оплатна передача	Стаття 149; зловживання опікунськими правами - стаття 167
Інші незаконні дії, вчинені щодо особи	Стаття 149; незаконне позбавлення волі або викрадення дитини – стаття 146; захоплення дітей в заручники – стаття 147; підміна дитини – стаття 148; зловживання опікунськими правами – стаття 167
Передача іншій особі	Стаття 149; незаконне позбавлення волі або викрадення дитини – стаття 146; підміна дитини – стаття 148; зловживання опікунськими правами – стаття 167
Сексуальна експлуатація	Стаття 149; експлуатація дітей – стаття 150; сексуальна експлуатація неповнолітніх, використання їх у порнобізнесі – частина 2, стаття 150; статеві злочини проти дітей – статті 155, 156; проституція, примушування чи втягнення до заняття проституцією – частина 3, стаття 303; створення місць розпусти і звідництво, вчинене із залученням неповнолітнього – частина 3, стаття 302
Використання в порнобізнесі	Стаття 149; експлуатація дітей – стаття 150; статеві злочини проти дітей – статті 155, 156
Втягнення у злочинну діяльність	Стаття 149; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – стаття 304; проституція, примушування чи

		втягнення до заняття проституцією – частина 3, стаття 303; створення місць розпусти і звідництво, вчинене із залученням неповнолітнього – частина 3, стаття 302; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або малолітньої – частина 3, стаття 307
Залучення до боргової кабали		Стаття 149; захоплення дітей в заручники – стаття 147
Усиновлення (удочеріння) комерційних цілях	в	Стаття 149; підміна дитини – стаття 148; незаконна посередницька діяльність або інші незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дитини – стаття 169
Використання у збройних конфліктах Експлуатації праці		Стаття 149 Стаття 149; експлуатація дітей – стаття 150
Трансплантація органів		Стаття 149; насильницьке донорство – стаття 144; Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини»
Додаткові кваліфікуючі ознаки злочину «торгівля дітьми»		
Примушення до жебрацтва		експлуатація дітей - стаття 150
Використання для виробництва та розповсюдження наркотичних речовин		незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або малолітньої – частина 3, стаття 307
Використання для залучення інших дітей у злочинну діяльність		втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – стаття 304; проституція, примушування чи втягнення до заняття проституцією – частина 3, стаття 303; створення місць розпусти і звідництво, вчинене із залученням неповнолітнього – частина 3, стаття 302; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або малолітньої – частина 3, стаття 307

Примушування та насильство

умисне вбивство дітей – статті 115, 116;
доведення дітей до самогубства – стаття 120;
нанесення тілесних ушкоджень – статті 121-125;
побої і мордування – стаття 126;
катування – стаття 127;
незаконне позбавлення волі або викрадення дитини – стаття 146;
сексуальна експлуатація неповнолітніх, використання їх у порнобізнесі – частина 2, стаття 150;
статеві злочини проти дітей – статті 155, 156;
спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – стаття 323;
схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів – стаття 324;
організація або утримання місць для неповнолітніх з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із залученням неповнолітнього – частина 2, стаття 317

Вербування

залишення у небезпеці – стаття 135;
підміна дитини – стаття 148;
зловживання опікунськими правами – стаття 167

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

2.1. Основні напрями освітньої роботи з учнівською молоддю

Одним з найважливіших напрямів діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми, є ведення просвітницької роботи серед потенційної групи ризику, якою є зокрема учнівська молодь.

Зміни, що відбуваються в соціально-економічній сфері нашої держави, проблеми, з якими стикається молодь на сучасному етапі розвитку суспільства, – матеріальна незабезпеченість, безробіття, складність набуття професії, – справляють великий вплив на формування ціннісних орієнтацій, істотно позначаються на соціалізації учнівської та студентської молоді.

Реалізації стратегічних цілей та визначення системи педагогічних заходів у виховній роботі щодо запобігання торгівлі людьми базується на вирішенні таких основних завдань:

- єдність правового, організаційного, планового, інформаційного, методичного забезпечення, створення єдиної системи роботи правоохоронних органів та неурядових організацій закладів освіти щодо протидії порушенням прав людини;
- комплексність, що передбачає поєднання різних засобів впливу на особистість, умови її життя і виховання та тематик (торгівлі людьми, насильства, експлуатації);
- плановість, програмно-цільовий підхід до організації діяльності з попередження торгівлі людьми, насильства, експлуатації тощо;
- багатоступеневість заходів загального і соціального попередження експлуатації і торгівлі людьми серед учнівської молоді;
- диференціація та індивідуалізація заходів допомоги у вихованні конкретної особи з урахуванням її вікових та психологічних особливостей, причин та умов порушення її поведінки;
- єдність заходів педагогічного впливу та соціальної допомоги;
- єдність колективних, групових та індивідуальних заходів;
- конкретність і реальність профілактичних дій щодо порушення прав людини.

Соціально-педагогічний аспект у рамках даної проблеми рекомендується розглядати на основі філософського вчення про те, що характер домінуючої соціальної поведінки в умовах відповідної суспільно-економічної формації обумовлює процес соціальної адаптації і породжує відповідний тип соціальної поведінки; що морально-правова поведінка – це не лише те, що існує суб'єктивно, а й те, що існує об'єктивно, в суб'єктивній формі відображає це об'єктивне і детермінується конкретно-історичним, соціально-економічним станом суспільства.

В організаційно-педагогічній системі, спрямованій на забезпечення умов здійснення навчально-виховної діяльності щодо запобігання торгівлі людьми, можна визначити такі взаємопов'язані функції педагогічного впливу: розробка і впровадження засобів і методів формування соціальної відповідальності учнів.

Суспільний розвиток в останні десятиріччя все частіше ставить перед системою освіти завдання розвивати в людині зі шкільного віку почуття гідності,

усвідомлення своїх прав та місця в суспільстві, а також можливостей реалізації своїх прав та свобод у житті.

Знання, одержані в процесі навчання в структурі юридичної освіти, а також у процесі викладання основ наук, поглиблюються і розширюються в позакласній виховній роботі.

Можна підкреслити, що тенденції і морально ціннісні вчинки підростаючого покоління найповніше реалізуються у позанавчальній діяльності, оскільки формування їх соціального досвіду здійснюється на основі їхніх власних бажань, особистих прагнень, природних нахилів і здібностей.

Наукове обґрунтування підходу до організації освітнього процесу в навчальних установах полягає у створенні атмосфери природного, неформального спілкування в гуртках, клубах та інших об'єднаннях, позанавчальної роботи в центрі соціальної адаптації молоді, де створюються умови для формування правової культури учнівської молоді, яка впливає на поведінку, на збагачення духовних зв'язків і відносин, інтелектуально-емоційного, морального, соціально-трудового, правового, естетичного і фізичного розвитку учнівської молоді.

Проблема торгівлі дітьми тісно пов'язана з такими проблемами, як наркоманія та підліткова безпритульність. Тому надзвичайно важливо для педагогів приділяти увагу їх профілактиці в молодіжному середовищі, володіти інформацією про характер молодіжних угруповань, психологічний стан у сім'ях та молодіжних колективах. Серйозну увагу слід звернути на вирішення проблеми організації позанавчальної діяльності закладів освіти, забезпечення змістовного і цікавого дозвілля молоді.

Рекомендується у структурі педагогічних заходів з профілактики даного явища виділити такі види цілеспрямованої діяльності:

- заходи щодо попередження умов, які сприяють проявам протиправної поведінки серед учнівської молоді (рання профілактика);
- заходи щодо оздоровлення умов середовища життєдіяльності учнів, що створюють можливість протиправної поведінки з їх боку і, одночасно, корекція особистої позиції (перший етап безпосередньої профілактики);
- активація заходів педагогічного впливу на осіб, які мають намір виїхати за кордон (другий етап безпосередньої профілактики);
- систематизація заходів щодо запобігання торгівлі людьми, попередження небезпеки стати жертвою «білого рабства» (третій етап безпосередньої профілактики); індивідуалізація педагогічних засобів профілактичного впливу в навчально-виховному процесі.

Соціально-правова допомога молодій людині в розвитку її творчої індивідуальності, почуття людської гідності, розуміння ролі чинного законодавства як засобу забезпечення її законних інтересів повинна бути відображена в процесі виховної роботи з учнівською молоддю.

Формування правової культури учнівської молоді впливає на законослухняну поведінку, а також забезпечує життєдіяльність людини відповідно до потреб, інтересів і цінностей гуманного суспільства. Правове виховання дітей та молоді вирішує властиві тільки йому завдання. Знання законів та правова свідомість людини є головним фактором, який впливає на готовність до дії в тій чи іншій ситуації.

При проведенні виховної роботи з учнями необхідно підкреслити, що рабство – одне з фундаментальних порушень прав людини, наводити конкретні статистичні дані щодо статусу жінок та його зміни, а також:

- ілюструвати дані прикладами (відеофільм, періодична преса) дискримінації, насильства, торгівлі людьми в Україні;
- крім законів та постанов, наводити приклади про фактичні умови повсякденного життя жінок та дівчат за кордоном;
- проводити аналіз факторів, які впливають на торгівлю людьми в Україні та в різних регіонах планети як одну з причин порушення прав людини й основних свобод особи; розкривати роль спеціальних органів в Україні, які здійснюють нагляд за дотриманням прав людини.

Звернути увагу та озброїти учнів спеціальними знаннями, такими як:

- порядок звернення за захистом до органів державної виконавчої влади та прокуратури;
- порядок звернення за судовим захистом;
- використання правової допомоги адвоката, звернення до засобів масової інформації, неурядових організацій;
- звернення за захистом до міжнародних організацій.

2.2. Форми навчально-виховної роботи з дітьми та молоддю

Серед форм роботи щодо профілактики торгівлі людьми найбільш поширені наступні:

- лекційна робота;
- організація конкурсів, фестивалів, акцій;
- організація клубів, університетів правових знань;
- лекторії (кіно, відео) правових знань;
- організація в навчальних закладах юридичних консультацій, зустрічей з працівниками правоохоронних органів;
- організація і проведення вечорів запитань та відповідей, олімпіад, конкурсів, диспутів, тижнів та місячників правових знань у галузі прав людини.

Слід підкреслити, що робота щодо роз'яснення та вивчення чинного законодавства, міжнародних актів проводиться з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей учнівської молоді.

Коллективні форми і методи навчально-виховної роботи (лекції, бесіди, диспути, усні журнали, кінолекторії та ін.) охоплюють одночасно велику кількість підлітків і молоді, сприяють створенню певного емоційного настрою.

Однією із поширених форм в організації освітнього процесу з учнями є лекції, бесіди, які проводять вчителі, викладачі, науковці, працівники правоохоронних органів, представники неурядових організацій та ін.

Важливо, щоб зміст бесіди, лекції, їх головна ідея і методика проведення були продумані ще до проведення заходу, а також слід продумати приблизну тематику бесід. Наприклад:

1. Торгівля людьми як проблема порушення прав людини.
2. Міжнародні стандарти та міжнародні механізми забезпечення прав людини.

3. Права дітей. Конвенція ООН про права дитини.
4. Проблеми з працевлаштуванням в Україні.
5. Висвітлення можливості працевлаштування за кордоном.
6. Якими шляхами люди потрапляють за кордон?
7. Українське законодавство, міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн щодо боротьби з торгівлею жінками та дівчатами.
8. Механізм захисту своїх прав в Україні (суд, правоохоронні органи).
9. Міжнародні механізми захисту прав людини (Європейський суд з прав людини).
10. Проблема рабства та його сучасні прояви.
11. Вивчити міжнародні документи з даної проблеми (самоосвіта учнівської молоді).

Виховний захід можна розпочати з ознайомлення з виставкою літератури, а також буклетів, плакатів з даної теми. Можна використати відеофільми. Наводячи ті чи інші приклади, необхідно викликати у слухачів певне до них ставлення, бажання дати їх відповідну оцінку.

При виборі форм і методів правовиховної роботи педагогам необхідно пам'ятати, що ефективність такої роботи значно зростає, коли до її підготовки і проведення залучається учнівська молодь. Наприклад, для проведення лекційної тренінгової роботи учні об'єднуються в лекторські групи, які діють під керівництвом педагогів.

Розглянемо таку активну форму правового виховання, як диспут.

Диспут – це публічне обговорення, зіткнення протилежних ідей, поглядів з метою пошуку істини. Він дозволяє розглянути явище з різних боків, аргументувати, доводити свою точку зору, поважати чужі погляди, сприяє формуванню культури спілкування, культури мови, активності, самостійності.

До диспуту готуються заздалегідь. Обирається ведучий, який буде керувати диспутом, ставити запитання. До диспуту рекомендується література, яку всі читають. Ведучий повідомляє тему диспуту, робить вступне слово, пропонує висловитися і потім керує обговоренням, ставить запитання, підбиває підсумок.

Диспут – це вільний обмін думками. Тому його програма повинна складатися з основних питань, з яких учні змогли б висловити свої думки. Диспути допомагають формуванню правових уявлень, поглядів і переконань, учасники самостійно оцінюють ті чи інші судження, відстоюють свої погляди, диспут допомагає виявити настрій вихованців, їхній внутрішній світ, формувати громадську думку колективу, критичне ставлення учнівської молоді до порушення прав людини, дискримінації жінок та ін.

Педагоги, які організують цей захід, повинні окреслити коло питань для обговорення, їх мета – змусити вихованців замислитися над проблемою, викликати пізнавальну активність, бажання висловитися, допомогти розібратися в проблемах стосовно «білого рабства», наприклад: «Я і права людини», «Права людини і дискримінація жінок», «Що означає бути Людиною?», «Що таке свобода особи?», «Порушуються чи ні права людини в Україні?», «Торгівля людьми як проблема порушення прав людини» та ін.

У ході підготовки до диспуту варто проводити з учнями бесіди, аби викликати інтерес до теми дискусії, психологічно та теоретично підготувати їх до активної

участі в розмові. Бажано провести й анкетування серед учнівської молоді з проблеми диспуту, яке дасть можливість виявити, як вони ставляться до тих чи інших питань запобігання торгівлі людьми, що їх найбільше хвилює у зв'язку із цим. Успішному проведенню виховного заходу сприяє спецвипуск номера газети, оформлення вітрин із літературою, газетними чи журнальними статтями на тему диспуту, випуск теле- та радіопередач тощо.

Пам'ятка для учасників диспуту:

- на диспуті не повинно бути мовчунів, кожен - активний учасник;
- кажу про те, що думаю;
- конкретність та лаконічність - запорука успіху виступу;
- критикую не товариша, а його точку зору, не висміюю його, не повчай, не ображай репліками, аргументами.

Диспути можна організувати по обговоренню відео-, кінофільмів; початком розмови до диспуту може бути літературний твір, газетна стаття з проблем порушення прав людини, торгівлі жінками.

Звернути увагу на розвиток критичного мислення в ході дискусії, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію з тих чи інших питань, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми.

Основні вимоги до організації та проведення диспуту: планування, добір і конкретизація питань, обговорення, попереднє повідомлення про диспут; підбір літератури, відео-, кіноматеріалів, кваліфіковане керівництво диспутом.

Заключне слово ведучого обов'язкове, без нього диспут буде незавершеним. Виховний захід повинен змусити замислитися над проблемою безпеки життєдіяльності, над загрозами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Цікавою формою виховної роботи є *усний журнал*. Він присвячується одній проблемі або комплексу різних питань. Наприклад, усний журнал на тему «Рабство та його сучасні прояви»:

1. Загальна декларація прав людини – перший в історії міжнародних відносин акт, в якому проголошено широке коло основних свобод і прав людини.
2. Сучасне рабство.
3. Торгівля людьми. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї.
4. Законодавча база щодо запобігання торгівлі людьми в Україні.

Кожна сторінка має свою назву і зміст. Зміст сторінки являє собою виступ учня, зустріч з працівниками правоохоронних органів, неурядових організацій в Україні із запобігання торгівлі людьми та ін.

Сторінка ілюструється фрагментами з кіно, і відеофільмів, бажано оформити вітрину зі спеціальною літературою, газетними чи журнальними статтями.

Популярною формою пропагування знань з проблем прав людини, запобігання торгівлі жінками є тематичні вечори та вечори запитань і відповідей. Тематика таких вечорів може бути різноманітною. Вечір може бути присвячений вузькому питанню – одній темі. Можна готувати кілька тематичних вечорів, присвячених Міжнародному дню прав людини, який проходить щорічно 10 грудня («Конституція України – маніфест миру, свободи, щастя», «Славимо нашу вільну Вітчизну»,

«Громадянином бути зобов'язаний», «Що означає бути вільною людиною?»).

Виховна цінність таких тематичних вечорів полягає в тому, що в їх підготовці і проведенні беруть участь учні, студенти. Вони готують сценарій, оформляють оголошення, проводять опитування учнівської молоді, оформляють приміщення, книжкові вітрини, добирають відео-, кінофільми, готують тематичні виступи, конкурси художньої самодіяльності.

Конкурси – це змагання на найкраще, найшвидше та найправильніше виконання завдань.

Підготовка конкурсу:

- визначення теми, учасників;
- формулювання питань, завдань;
- розробка умов конкурсу.

Наведемо приклад конкурсу з проблеми торгівлі людьми (для учнів 7-9 класів).

1. *Конкурс емблем команд, стіннівок – реклам до конкурсу.*
2. *«Заочна подорож»:* показати весільні фото, буклети неурядових організацій і фото міліціонерів, італійські курорти і грати, плантації чаю і бавовнику, паспорт.
 - Запитати: яким є шлюбний вік в Україні, в Росії, Лівані, Ірані, Німеччині? Хто захищає права людини в Україні? До кого звертатися у важких ситуаціях за кордоном? Як поводитися з паспортом за кордоном? Як працевлаштуватися за кордоном?
3. *Юридичний конкурс:* протягом 10 хвилин правильно розкрити основні юридичні терміни з проблеми торгівлі людьми: вербування, перевезення, торгівля людьми, ідентифікація, заява потерпілих тощо.
4. *Конкурс «Незвичайна зустріч».* Беруть участь усі члени команди. Завдання: протягом 5 хвилин розглянути опис життєвої ситуації потерпілих від торгівлі людьми, знайти їхні помилки; поставити себе на їхнє місце і правильно розв'язати ситуацію.
5. *Конкурс капітанів. Хто швидше відповість правильно на запитання.*
 - Чи є сексуальна експлуатація торгівлею людьми?
 - Чи є сурогатне материнство торгівлею людьми?
 - Чи є використання дитячої праці торгівлею людьми?
 - Що очікує за чинним законодавством батьків, які продали свою дитину?
 - Чи є порнографія торгівлею людьми?
6. *Конкурс літературний: хто напише найцікавішу засторогу від торговців людьми (вік - необмежений, час - 10 хвилин).*
7. *Драматизувати ситуації сучасного рабства (на свій вибір).*

Аукціон знань – це активна, але маловідома форма перевірки знань. Аукціон передбачає:

1. *Підготовку:* прийом заявок на участь в аукціоні з відповідями; заявки можуть бути колективні та індивідуальні. їх приймає аукціонне товариство (три-чотири організатори); оформлення кабінету (молоток, кафедра); призи з цінами (в жетонах).
2. *Проведення аукціону:* ведучий повідомляє про заявку, вислуховує

відповіді, запитує «Хто більше?», закриває обговорення: «Продано», коли відповіли всі бажаючі, переможці отримують жетони.

3. *Підведення підсумків*: ті, хто отримав жетони, вибирають призи. Призи присуджуються також найбільш активним учасникам.

Приклади заявок:

1. Зображення закордонного паспорта громадянина України. Запитання: З якого віку його можна отримати? Як поводитися з ним за кордоном? Навіщо потрібна його копія?
2. Малюнок рабів на галерах.(Запитання: Що таке рабство? Чи можливе рабство в сучасному світі в такій формі? Які форми рабства ви знаєте? Які шляхи потрапляння в рабство в Україні? За кордоном?).

Важливе місце у виховній роботі займають рольові та моделюючі ігри.

Рольова гра – навчальна гра, в ході якої учасники імітують реальну ситуацію через виконання визначених ролей. Мета рольової гри полягає в набутті досвіду поведінки чи ставлення, а також певних навичок. Кожний учасник повинен знати ідею ролі та мету рольової гри взагалі. Важливо дати групі вийти з ролі по закінченні вправи – сказати кілька слів про почуття, враження чи думки. Рольову гру використовують як найбільш ефективний засіб наочного висвітлення змісту та суті тематики.

Моделююча гра – навчальна гра, в ході якої учасники створюють певні моделі, алгоритми дій. На відміну від попереднього типу, дана гра не вимагає від учасників входження в роль, вона потребує аналізу певної життєвої ситуації чи проблеми та визначення кроків на шляху до її вирішення.

Під час проведення занять із запобігання торгівлі людьми доречно створювати моделі безпечної поведінки після розгляду конкретних ситуацій.

З метою формування звички співвідносити свої дії з вимогами законів, доцільно використовувати рольові ігри різних видів. Вони дозволяють:

1. адаптуватися у змодельованій ситуації і потім успішніше діяти в реальній ситуації.
2. застосовувати набуті знання на практиці і виявити рівень їх засвоєння.

Система оцінок учасників гри ґрунтується на таких критеріях:

- рівень засвоєння знань з теми;
- наявність виконання певних професійних функцій;
- ступінь експресивності, артистизму при виконанні рольових функцій;
- узгодженість дій учасників.

3. Сприяють формуванню позитивної мотивації до дотримання норм моралі і права, набуттю життєвих умінь, якостей особистості.

4. Створюють оптимальні умови для поглибленого сприйняття та запам'ятовування матеріалу.

5. Розвивають активність, самостійність особистості, творчий підхід до розв'язання ситуацій.

Модель гри:

1. Стадія підготовки гри, діагностика основних елементів: вибір теми – діагностика вихідної ситуації; формулювання теми та завдань, прогнозування

очікуваних результатів; визначення структури; діагностика ігрових якостей майбутніх виконавців рольових функцій; діагностика об'єктивних обставин, що можуть вплинути на хід гри.

2. Стадія проведення гри.

– Ознайомлення учасників з вихідною інформацією: викладення педагогом вихідної інформації, постановка навчальних задач, розподіл ролей.

– Самопідготовка учасників гри: аналіз вихідної інформації, аналіз спеціальної літератури, підготовка до виконання рольових функцій.

3. Проведення гри: виконання учасниками рольових функцій, керування грою, аналіз, підведення підсумків педагогом.

Успіх гри залежить від:

1. Наявності сценарію гри – поетапного, детального опису дій її учасників з викладанням основних положень їх виступів. Сценарій може містити інформацію про основні напрямки діяльності, але надавати можливості для індивідуальної творчості. У ньому можуть знаходитися відомості про засоби непрямого керування ходом гри.

2. Правильно визначених критеріїв ефективності гри.

3. Створення педагогом доброзичливої, відкритої обстановки для забезпечення психологічного контакту та вияву щирих почуттів учасників.

4. Використання педагогом соціального досвіду учасників, мобілізації всіх потенційних можливостей.

5. Створення ситуацій успіху.

Гра «Юридичний хокей». Перед її проведенням учасникам пропонується вивчити рекомендовану літературу з певної теми і підготувати 5-8 запитань чи завдань. Група розподіляється на дві команди, в яких роздаються ролі: нападаючий, захисники, воротар. Команда, яка робить напад і якій випало виступати першою, ставить запитання групі захисту другої команди. Якщо вони відповідають правильно, то їхня команда одержує право ставити запитання, якщо - ні, запитання задається воротареві. Коли ж і той не знає відповіді - команді гол. Командам нараховуються набрані під час гри бали. Окремим гравцям керівник семінару присуджує додаткові бали за вдало поставлені запитання, а також за правильні відповіді.

«Мозковий штурм» - метод стимулювання ідей усіх учасників стосовно певної теми протягом обмеженого періоду часу.

Після презентації (оголошення та роз'яснення), теми, поняття, проблеми учасникам пропонується висловити свої ідеї, асоціації, коментарі, фрази, пов'язані з даною темою. Для сприяння активності учасників важливо дотримуватись певних правил проведення:

- пропозиції записуються без коментарів та засуджень;
- приймаються всі пропозиції;
- присутні не можуть коментувати пропозиції інших;
- заохочення кількості ідей, а не їх якості.

Перелік ідей використовується в подальшій роботі, яка може проходити у формі дискусії з розподілом пропозицій за категоріями. Даний метод може бути сприятливим початком роботи над новою темою чи проблемою. Він має на меті заохочувати вільне висловлювання ідей.

Аналіз конкретних ситуацій – метод роботи з реальними життєвими ситуаціями, спрямований на визначення певних проблем, недоліків та пошук шляхів їх уникнення.

Даний метод дає змогу пересвідчитись у реальності існування проблеми, проаналізувати причини її виникнення та визначити можливі шляхи запобігання. Для занять із запобігання торгівлі людьми можна використовувати історії потерпілих, історії звернень на «гарячу лінію». Історії для розгляду мають бути невеликими та містити основну суть проблеми.

Робота в малих групах – обговорення певного питання, в якому бере участь 4-6 учасників з метою вироблення певних рішень, рекомендацій, порад.

Така форма роботи дає можливість усім учасникам висловлюватись та брати активну участь в обговоренні, а також ближче поспілкуватись. Усі напрацювання малих груп обговорюються серед усіх членів групи.

Навчання через навчання інших – метод, сутність якого полягає в тому, що об'єкт процесу навчання перетворюється на суб'єкта, виконуючи тимчасово його функції та обов'язки.

Даний метод спрямований на отримання інформації та поширення її серед інших учасників групи. Отримана інформація не читається, а переказується, іноді по декілька разів, таким чином забезпечується її краще запам'ятовування. Прикладом застосування даного методу можуть бути ситуації, коли учасники виступають у ролі експертів, радників, консультантів, учителів.

Криголам («рухавки», «енерджайзери») – вправа, головна мета якої створення сприятливої робочої обстановки, знайомство учасників, стимулювання діяльності.

Основне завдання вправ – спонукати до діяльності учасників заходів. «Криголами» також використовують, щоб зняти напруженість та створити атмосферу відвертості та співробітництва. Основні вимоги до таких вправ:

- перевірені та дієві,
- цікаві,
- позитивні і безпечні,
- легкі для розуміння та пояснення,
- короткі (5-10 хв.),
- пов'язані з темою (по можливості).

Тренінг – форма організації пізнавальної діяльності, яка передбачає сплановану послідовність дій, спрямованих на те, щоб допомогти об'єкту діяльності навчитися ефективно виконувати роботу чи завдання.

Для проведення тренінгу необхідно підготувати приміщення: розставити стільці по колу (саме таке розташування стільців дозволяє всім учасникам бачити один одного), підготувати достатню кількість паперу, маркерів, скотч, виділити місце для фліп-чарту (демонстрації, вивішування інформаційних матеріалів, схем). Після кожної вправи необхідно вивішувати підсумкові дані, щоб учасники бачили результати спільної роботи.

День тренінгів краще починати зі знайомства. Слід звернути увагу на той факт, що якщо в один день проводяться різні тренінги різними тренерами, то знайомство з командою варто кожного разу повторювати - це допомагає зблизитись як тренерам, так і команді. За час проведення тренінгів з учнями було встановлено, що найбільш цікавими для спільного знайомства є такі питання: найприємніші

спогади з дитинства, улюблена страва, історія імені, улюблене місце відпочинку, яскраві спогади про відпустку/канікули. Усі учасники тренінгу проговорюють таку фразу: «Мене звати... Моє улюблене місце відпочинку...». Можна запропонувати висловити свої очікування. Дуже важливо, щоб кожен учасник тренінгу відчув, що його присутність позитивно сприймається командою, відчув свою значимість, відчув діловий настрій перед роботою.

Наступним етапом є знайомство з темою, планом, цілями і завданнями тренінгу. Чітко сформульована мета тренінгу допоможе легко справитися з інколи дійсно важкими завданнями, конкретно відповісти на те чи інше питання.

Дуже важливим елементом на початку тренінгу є встановлення правил, завдяки яким робота в команді буде більш ефективною, допоможе налагодити дисципліну (інколи без правил досягнути цього дуже складно), дотримуватися часових рамок, уникати конфліктних ситуацій.

Правила тренінгу:

- 1. Приходити вчасно*
- 2. Позитивний настрій на роботу*
- 3. Бути доброзичливими стосовно себе та інших (не критикувати)*
- 4. Говорити по черзі (не перебивати)*
- 5. Вкладатися у відведений проміжок часу (не зловживати часом і увагою)*
- 6. Говорити від свого імені*
- 7. Добровільно брати участь в обговореннях*
- 8. Дотримуватися принципу конфіденційності.*
- 10. Поважати думки кожного*
- 11. Бути ввічливим*
- 12. Бути уважним*
- 13. Бути собою.*
- 14. Бути активним*

Після закінчення тренінгу (або одного з етапів тренінгу) необхідно підбити підсумки, узагальнити отриману інформацію. Поставте учасникам такі запитання: що нового вони дізнались під час тренінгу, що було найбільш важливим, яка інформація була вже знайома, що залишилось незрозумілим, до чого необхідно повернутись. Для отримання конкретної інформації щодо результатів тренінгу можна провести анкетування.

Робота щодо запобігання торгівлі людьми передбачає підвищення компетенції педагогічних працівників через організацію роботи методичних об'єднань.

У закладах освіти склалась певна система науково-методичної роботи, яка включає масові, групові та індивідуальні форми.

Масові форми: цільові семінари, практикуми, педагогічні читання, науково-практичні конференції, симпозіуми тощо.

Групові форми: педагогічні та вчені ради, методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, практикуми.

Індивідуальні форми роботи – самоосвіта, наставництво, стажування, наукові дослідження.

Замість методичних об'єднань також можуть бути створені постійно діючі

психолого-педагогічні семінари для всіх або окремого фаху педагогів з найбільш важливих питань навчально-виховного процесу, а також семінари-практикуми з педагогами і вихователями різних категорій, творчі групи щодо впровадження в практику роботи передового педагогічного досвіду, досягнень психолого-педагогічної науки.

Для удосконалення науково-теоретичної підготовки замість методичних об'єднань у навчальному закладі можуть організовуватись динамічні групи педагогів як одного, так і різних напрямів, які працюють не за фахом, а за тематичним, проблемним принципом і об'єднують зусилля педагогів для розкриття суті та шляхів розв'язання таких актуальних проблем, як експлуатація та торгівля людьми.

Зміст діяльності динамічної групи щодо запобігання торгівлі людьми:

- аналіз стану педагогічних нарад, освітнього процесу з проблеми порушення прав людини, запобігання торгівлі людьми;
- вивчення науково-педагогічної літератури з проблеми, освоєнням наукової методики;
- поглиблення вивчення теорії, методики, виховання та викладання окремих предметів, спецкурсів з проблеми запобігання торгівлі людьми;
- здійснення заходів щодо інтегрування в педагогічну практику досягнень науки та передового педагогічного досвіду;
- організація дослідницько-експериментальної роботи; розробленням моделей, схем, рекомендацій, порад щодо впровадження у практику досягнень науки;
- створення та впровадження передового педагогічного досвіду з проблеми, яка розробляється;
- систематичне вивченням стану та якості знань учнів з проблеми запобігання торгівлі людьми; діагностикою ціннісних орієнтацій учнівської молоді.

У плані роботи орієнтовно можуть бути заплановані такі види діяльності:

- засідання, присвячені обговоренню змісту програм спецкурсів, навчально-методичних посібників з проблем запобігання торгівлі людьми, зокрема дітьми;
- вивчення законодавчих актів, нормативних документів, інструкцій, наказів, обговорення науково-методичної літератури, що відображають проблему порушення прав людини, сучасну работоргівлю;
- проведення відкритих уроків, виховних заходів і взаємовідвідування різних форм освітньої діяльності;
- вивчення та пропагування педагогічного досвіду;
- підготовка сценаріїв, рефератів, уроків, лекцій для використання в навчально-виховній роботі з учнями;
- розроблення методик щодо вивчення та прогнозування морально-ціннісних орієнтацій учнів, студентів;
- обговорення та затвердження теми наукових досліджень експериментально-дослідницької діяльності;
- обговорення та затвердження експериментально-дослідних майданчиків, творчих груп наукових досліджень, методик, передових технологій навчання і виховання з проблем запобігання торгівлі людьми.

Отже, з метою удосконалення методичної роботи з педагогічними

працівниками навчальних закладів, необхідно розглянути її принципи та функції, визначити параметри основних її форм, сформулювати основні критерії методичної роботи та вимоги до її організації, а також визначити головні завдання таких масових форм методичної роботи, як педагогічні читання, науково-практичні конференції, семінари, школи передового педагогічного досвіду та інші, розглянути основні вимоги до організації роботи педагогічних колективів над єдиною науково-методичною темою (проблемою), визначити провідні аспекти передового педагогічного досвіду, звернути увагу на питання моделювання передового педагогічного досвіду та впровадження його в практику навчально-виховної роботи.

У процесі підвищення кваліфікації практикувати такі напрями методичної роботи: проведення інструктивно-методичного навчання та індивідуального консультування педагогічних працівників навчальних закладів, спрямованих на осмислення, відбір оптимальних методів морально-правового виховання учнівської молоді, засідання методичних об'єднань з проблеми «Навчально-виховна робота щодо попередження торгівлі людьми», де повинно бути визначено і обґрунтовано основні педагогічні умови формування поведінкових традицій, обговорення вихідних характеристик морально-правової вихованості учнів і студентів, визначення шляхів попередження торгівлі людьми, постійно діюча школа передового досвіду, семінар «Торгівля людьми як соціальне явище: педагогічні технології» для оволодіння нетрадиційними формами та методами навчально-виховної діяльності; забезпечення пакетом документів та методик для оцінювання рівня морально-правового розвитку і методик організації навчально-виховної діяльності з учнями.

Таким чином, методична робота, спрямована на підготовку педагогічних працівників з проблем запобігання експлуатації і торгівлі людьми в Україні, повинна містити ґрунтовний матеріал для проведення просвітницької діяльності з молоддю, забезпечувати доступність інформації та матеріалів міжнародного і державного законодавства України щодо проблем дискримінації жінок, торгівлі людьми, сприяти ефективному використанню учнями правової системи для захисту власних прав.

Навчальні заклади значну увагу повинні приділяти формуванню індивідуальності, стилю життя юнака, дівчини, осмисленню свободи вибору, дій і намірів, подоланню асоціальних проявів серед молоді.

2.3. ЗАНЯТТЯ «ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ТЕРМІНОЛОГІЯ»

Мета: підготувати учнів до сприйняття явища торгівлі людьми як комплексної проблеми; розвивати вміння аналізу та спостереження, виховувати повагу до висловлення особистої думки кожного.

Обладнання: скотч, аркуші для фліп-чарта, фломастери, декілька схожих маленьких предметів, картки з дуже коротким описом ситуацій, пов'язаних з порушенням прав людини та торгівлею людьми.

Хід заняття

1. Вступне слово3 хв.

Варіант 1. Педагог у формі повідомлення розповідає учням про те, що являє собою даний курс занять, методи та принципи навчання.

Наприклад: на заняттях ви зможете дізнатись про те, як захистити свої права, як запобігти потраплянню до ситуації торгівлі людьми, комерційної сексуальної експлуатації дитини та сексуального насильства над дітьми, навчитися правил безпечної поведінки, а також почуєте про діяльність різних органів нашої держави та громадських організацій, яка спрямована на вади захист і надання вам допомоги.

Ці заняття будуть відрізнятися від звичайних шкільних уроків, на цих заняттях ми з вами будемо і вчитися, і трохи гратися, і влаштовувати невеликі сценки, і просто розмовляти. Ви також будете мати невеличке домашнє завдання. Воно буде даватися іноді перед темою, яку ви будете вивчати на наступному уроці, іноді після теми, що вже вивчили.

Варіант 2. Запропонувати спочатку висловитися учням – з чого, на їх думку, має складатися такий курс занять, чого вони будуть навчатися.

Наприклад: «А як ви думаєте, що саме ми будемо вивчати протягом занять? Можу дати тільки одну підказку – заняття стосуються захисту ваших прав у скрутних ситуаціях».

Варіанти відповідей, до яких бажано підвести або на яких акцентувати увагу:

- про порушення прав людини,
- про поїздки за кордон,
- про насильство над дитиною,
- хто може допомогти,
- як повернутись додому.

Варіант 3. Презентація занять може бути зроблена педагогом за допомогою проектора.

Варіант 4. Замість усного представлення занять можна провести будь-який «енерджайзер» і після цього починати вироблення правил.

2. «Мозковий штурм» **7 хв.**

На цьому етапі пропонується виробити правила, яких будуть дотримуватися протягом усього курсу як діти, так і педагог.

«Для того, щоб вам було цікаво вчитися, ми з вами повинні дотримуватися деяких правил поведінки, які ми разом встановимо із самого початку».

Правила записуються на великому аркуші паперу і вивішуються на стіні кімнати так, щоб кожен міг їх бачити і тримати в пам'яті.

3. Вправа «Очікування» **15 хв.**

Усім учням видаються різнокольорові папірці (по 2-3 кожному), на яких вони записують, чого саме вони очікують від даного курсу чи від цього першого заняття. Після того, як учні закінчили записувати (на це дається 3 хвилини), кожен по черзі озвучує свої ідеї та наклеює папірці на спеціально підготовлений великий аркуш паперу, який потім вивішується на стіну кімнати для занять - таким чином, учні матимуть можливість бачити ці записи кожен день і аналізувати.

4. Гра «Що трапилось?» **10 хв.**

Робота в парах. Учні діляться на пари; кожній парі роздаються картки з дуже коротким описом різноманітних ситуацій, пов'язаних з порушенням прав людини та торгівлею людьми. Кожен по черзі зачитує свою ситуацію і намагається визначити, чи є тут ознаки торгівлі людьми. Перед тим, як почати, учням пропонується 2-3

хвилини на роздуми. Учитель підтверджує правильні відповіді і підказує тим, хто говорить неправильно.

Приклади ситуацій:

Ситуація 1. Юрій уже два місяці працює в Європі за туристичною візою. На початку другого місяця роботодавець сказав, що грошей не заплатить (експлуатація).

Ситуація 2. Михайло знайшов роботу в Росії за об'явою в газеті. Заплативши фірмі гроші за працевлаштування, він разом з 23 чоловіками поїхав до Росії. Представник фірми повинен був зустрічати їх на пероні, але ніхто не зустрів. У місті їх ніхто не чекав - роботи не було навіть для місцевих жителів (ошукування).

Ситуація 3. Знайомий Сергія запропонував заробити багато грошей на будівництві в Польщі. Потрібен тільки квиток, а там роботодавець відкриє їм робочу візу. Прибувши на місце, Сергій дізнався, що буде працювати нелегально. У нього забрали паспорт, з території не можна було виходити. Жив він у бараках, працював без вихідних 14-16 годин на добу (ситуація торгівлі людьми).

5. Визначення поняття торгівлі людьми5 хв.

Варіант 1. Учитель дає визначення торгівлі людьми, роблячи наголос на тому, що ми підійшли до найважливішого поняття цього курсу. Учитель також має наголосити на різниці між торгівлею людьми та торгівлею жінками, дає визначення, що таке торгівля людьми.

Варіант 2. Можна спочатку запитати учнів, як вони можуть визначити це поняття і записати варіанти відповідей на дошці або на фліп-чарті.

6. «Мозковий штурм». Форми торгівлі людьми10 хв.

Варіант 1. Учитель пояснює, що зараз усі разом будуть визначати, яких форм може набувати торгівля людьми. На аркуші для фліп-чарта (або на дошці) фіксуються міркування учнів на задану тему, після чого педагог підводить підсумки справи та узагальнює результати.

Варіант 2. Можна провести цю вправу в малих групах, якщо є в запасі достатньо часу на представлення роботи груп та узагальнення.

7. Заключна вправа «Піраміда»5 хв.

Учитель пропонує групі побудувати піраміду із знань та позитивних почуттів. Усі присутні говорять, покладаючи свою руку на руки інших, які знання та враження вони винесли для себе з цієї зустрічі.

2.4. ЗАНЯТТЯ «ШЛЯХИ ПОТРАПЛЯННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН ДО РУК ТОРГОВЦІВ ЛЮДЬМИ»

Мета: Ознайомити учнів з основними шляхами потрапляння українських громадян до тенет торговців людьми, навчити вирізняти різні види оголошень; виокремити основні моменти, на які потрібно звертати увагу при виїзді за кордон, розвивати вміння аналізу та узагальнення, виховувати відчуття командної роботи.

Обладнання: декілька наборів оголошень у газетах (із закресленими назвами та адресами фірм) про працевлаштування або навчання за кордоном, об'яви шлюбних агенцій; маркери, фліп-чарт.

Хід заняття

1. Розминка «Асоціації»5 хв.

Варіант 1. Учні сідають у коло. Першому учневі вчитель називає слово або словосполучення, пов'язане з темою заняття, наприклад: «робота за кордоном» або «програма молодіжного обміну». У відповідь учень має сказати слово, яке асоціюється з ним, - наприклад, «оголошення», «роботодавець», «студент». Кожен наступний учасник гри дає свої асоціації з попереднім (не з першим) словом. Таким чином утворюється ланцюжок асоціацій, які записуються на дошці або фліп-чарті.

Варіант 2. Асоціації даються тільки з тим словом, яке каже вчитель.

Варіант 3. Після проведення розминки можна акцентувати увагу учасників на тому, що слова-асоціації відображають те коло понять, які будуть необхідні під час вивчення даної теми, ще раз їх згадати, доповнити, обговорити.

Підкреслити важливість понять можна таким чином:

«Гра закінчилася, але якщо ви подивитесь на те, що записано на дошці/фліп-чарті, то побачите: саме про ці поняття ми маємо нагоду поговорити сьогодні», або:

«Для чого ця гра? Тепер, якщо ми подивимось на дошку/фліп-чарт, то побачимо, що саме ці слова або поняття можуть бути сходинками, якими ми будемо ходити сьогодні протягом заняття».

2. Аналіз оголошень20 хв.

Учнів розподіляють на малі групи, кожній групі видається набір газетних оголошень. Протягом 3-5 хв. учні мають можливість переглянути їх та відповісти на такі запитання:

- На що ви звертали увагу під час читання оголошення?
- Які рекламні оголошення викликали у вас найбільшу підозру, чому?
- За якими рекламними оголошеннями ви поїхали б за кордон, чому?

Наступні 5-7хвилин учні презентують результати обговорення в групах та аналізують ситуацію в цілому:

- Які найбільш поширені шляхи виїзду за кордон для українських громадян?

Перед виконанням наступної вправи, можна поставити питання:

- Чому люди довіряють оголошенням?
- Як можливо характеризувати людину, яка найбільше ризикує потрапити до тенет торговців людьми?

3. Рольова гра.15 хв.

Учні діляться на групи по 2-3 особи. Кожна група має представити невеличку сценку «Звертання за оголошенням» (один із шляхів потрапляння за кордон): робота за кордоном, навчання, знайомство через Інтернет. Один або двоє з членів групи мають бути стороною, яка пропонує виїзд, інші члени групи – це ті, хто звертається за оголошенням. Час на підготовку – 7-10 хвилин. Після представлення сценок можливі запитання та обмін враженнями.

Сценки можуть також бути представлені пантомімою - тоді виникне простір для запитань та подальшої дискусії.

4. Заключна вправа «Дерево побажань»5 хв.

Кожному учневі роздаються маленькі аркушики паперу. На них вони пишуть свої побажання людині, яка їде за кордон. Можливе формулювання завдання:

«А тепер на базі тих знань, які ви отримали протягом лекції і протягом сьогоднішнього заняття, всім пропонується побути експертом і побажати або порадити щось людині, яка збирається за кордон».

Варіанти порад:

- не довіряйте чужим людям,
- не віддавайте документи,
- обов'язково підписуйте контракт,
- перевірте медичні дані про майбутнього чоловіка (дружину),
- перевірте ліцензію фірми,
- не перевищуйте термін дії візи,
- візьміть із собою телефони посольства, громадських організацій в іншій країні.

Учні записують на аркуші паперу свої побажання і приклеюють їх до «дерева побажань», намальованого на фліп-чарті. Перед тим, як приклеїти свій аркуш, кожен з учнів зачитує написане.

Корисна інформація: зверніть увагу, що при використанні варіантів завдань, поданих у розробці заняття, бажано враховувати необхідність перепланування часу на завдання.

Запитання до теми:

- Як люди можуть дізнатися про пропозиції поїхати за кордон?
- Якими можуть бути шляхи потрапляння до рук торговців людьми?
- Як відрізнити сумнівні пропозиції?
- Як перевірити діяльність фірми-посередника з працевлаштування за кордоном?
- Чи можливо перевірити діяльність шлюбних агенцій?

2.5. ЗАНЯТТЯ «ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ»

Мета: ознайомити учнів з діючим національним та міжнародним законодавством з проблеми торгівлі людьми; навчити учнів використовувати законодавчі акти як захист у ситуації торгівлі людьми; розвивати пам'ять, кмітливість.

Обладнання: уривки законодавчих актів щодо проблеми, без назви, розрізані на частини.

Хід заняття

1. Розминка «Доміно»8 хв.

Учні сідають у коло. Запропонуйте комусь почати і визначити дві свої характеристики «за правилом доміно», наприклад: «З лівого боку я люблю солодке, з правого боку я маю двох братів». Потім хтось із групи має продовжити, назвавши спочатку ту характеристику, яка є спільною між ним/нею і попереднім учнем, а потім «з вільного боку» додати свою, наприклад: «З правого боку я люблю солодке, з лівого боку в мене зелений колір очей». Якщо якась із характеристик не знаходить «спільника» і доміно не може продовжуватись, запропонуйте учням назвати іншу для того, щоб ланцюжок відновився. У кінці гри кожен з учнів буде пов'язаний з кимось іншим.

2. Вправа «Правда, чи ні?»12 хв.

Варіант 1. Вправа виконується на основі домашнього завдання. Попросіть одного з учнів, використовуючи заповнений удома бланк відповідей на запитання, назвати якесь зі своїх тверджень і запитати: «Правда чи ні?». Причому попередьте,

що учні мають вирішити для себе, чи будуть вони якимось змінювати твердження. Суть вправи полягає в тому, що учень може навмисно змінити правильну відповідь на неправильну, ставлячи цим завдання іншим - вирішити, правду чи неправду він каже. Якщо хтось угадує, правда це чи ні (якщо ні, автор твердження має сказати правильне), цьому наступному учневі передається черга сказати своє твердження. У випадку, коли сам автор твердження відповідає неправильно, вчитель може вступити в гру і підказати правильну відповідь.

Варіант 2. Замість цієї вправи можна використати гру «Бінго»: заздалегідь готується бланк для гри: звичайний аркуш паперу формату А4 ділиться на квадрати. У кожному з квадратів вписується запитання. Учні мають підійти до кожного і запитати, чи знає він/вона відповідь на одне з питань, яка потім вписується в бланк. У свою чергу, інша людина може запитати того, хто підійшов, відповідь на запитання, яке цікавить її. Учні не можуть відповідати самі, бланк повинен бути заповнений іншими. Якщо хтось з учнів має повністю заповнений бланк, він каже: «Бінго!», гра зупиняється, і аналізуються відповіді.

3. Вправа «Мозаїка»20 хв.

Учні розбиваються на пари або на малі групи. Парам або групам роздаються уривки з текстів різних законодавчих актів, без назви, розрізані на частини. Завдання полягає в тому, щоб скласти цей уривок і відповісти, з якого законодавчого акта його було взято.

4. Заключна вправа «Снігова куля»5 хв.

Учні повертаються в коло. За бажанням або за визначенням учителя учень, який починає «ліпити снігову кулю», вигадує речення, в складі якого буде назва одного із законодавчих актів з проблеми. Наступний учень має повторити речення дослівно і додати до нього своє, яке також буде містити одну з назв законів. Гра продовжується по колу, допоки черга не дійде до першого учня, він має повторити усі речення інших і довершити «снігову кулю».

Запитання до теми:

1. Чому вивчення законодавчих актів є важливим для розуміння проблеми торгівлі людьми?
2. Яке законодавство з проблеми торгівлі людьми існує в Україні?
3. Яке міжнародне законодавство з проблеми торгівлі людьми існує у світі?
4. Які міжнародні документи містять положення щодо торгівлі людьми?
5. Яке покарання за торгівлю людьми передбачається в Кримінальному кодексі України?
6. Як закон захищає?

Завдання для перевірки:

Розташуйте законодавчі акти з датами прийняття у хронологічній послідовності.

Визначте, про який документ ідеться

Прийнятий 16 грудня 1966 р., набув чинності 23 березня 1976 р. (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права). Надає дитині права і забезпечує повагу її прав як у мирний період, так і під час збройних конфліктів. (Конвенція про права дитини).

Прийнятий 10 грудня 1948 р. (Загальна декларація прав людини). Вперше дає

міжнародне визначення поняття «торгівля людьми» (Протокол про заборону торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності).

Прийнятий 2 грудня 1949 р., набув чинності 25 липня 1951 р. (Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами). У новому варіанті документа стаття № 124 стала статтею № 149 (Кримінальний кодекс України).

Прийнятий 20 листопада, 1989 р., набув чинності 2 вересня 1990 р. (Конвенція про права дитини). Разом з факультативними протоколами становить Міжнародну хартію про права людини (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права).

Прийнятий у грудні 1993 р. (Декларація ООН «Про викоренення насильства стосовно жінки»). Ставить за мету сприяти міжнародному співробітництву задля запобігання транснаціональній організованій злочинності. (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності).

Прийнятий 18 грудня 1979 р., набув чинності 3 вересня 1981 р. (Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок).

Прийнятий у 1995 р. (Пекінська платформа дій). Визначає детальні вимоги до визнання протизаконними порушень прав дитини в контексті торгівлі дітьми, дитячої проституції і порнографії (Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії.).

Прийнятий 15 листопада 2000 р., набув чинності 25 грудня 2003 р., ратифікований 4 січня 2004 р. (Протокол про заборону торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності). Вимагає усвідомити, що насильство стосовно жінок демонструє історичну нерівність владних відносин між жінками та чоловіками (Декларація ООН «Про викоренення насильства стосовно жінок»).

Прийнятий 15 листопада 2000 р., набув чинності 29 вересня 2003 р., ратифікований 4 січня 2004 р. (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності).

2.6. ЗАНЯТТЯ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ»

Мета: сформувані уявлення учнів про права людини, які вона має від народження, а також, які права порушуються в ситуації торгівлі людьми; розвивати навички безпечної поведінки; формувати почуття співпереживання та поваги до прав інших людей.

Обладнання: фрукти чи овочі, кількість яких відповідає кількості учасників; записані на касету описи ситуацій, де присутнє порушення прав людини; магнітофон, фломастери, аркуші для фліп-чарту, скотч, дошка.

Хід заняття

У. Розминка - «Лимон»5 хв.

Кожен з учнів отримує лимон або якийсь інший фрукт чи овоч (усі отримують однакові плоди, наприклад, лимони, яблука). За 1 - 2 хвилини учні мають віднайти такі риси цього плоду, які б вирізняли його від йому подібних: особливості форми, якісь ушкодження тощо. Потім учитель збирає плоди до однієї купи і пропонує учням віднайти свій.

Висновок: усі ми різні, але всі рівні і маємо однакові права.

2. Гра «Мої права»10 хв.

Варіант 1. Швидка командна гра. Клас або група ділиться методом жеребкування на 2 команди, які після цього делегують свого представника. За визначений період часу кожен з делегатів має записати на дошці або на фліп-чарті якнайбільше прав людини, які він/вона згадає.

Наприклад: кожна людина має право на громадянство, недоторканість житла, відпочинок і дозвілля, освіту, вільне пересування, особисте життя...

Варіант 2. Для ускладнення завдання (якщо дозволяє час) можна запропонувати записувати відмінні права – тобто ті, які поки ще не записані протилежною стороною.

3. Аналіз ситуацій15 хв.

Кожну з команд можна поділити навпіл або сформувати щонайменше 4 малі групи. Представник кожної групи має підійти до магнітофона і прослухати опис ситуації, записаної нібито зі слів свідка або людини, що потрапила в цю ситуацію. Представники груп не повертаються до команд доти, доки останній з них не прослухав свою ситуацію (якщо дозволяють технічні можливості, представники можуть слухати ситуації одночасно). Завдання полягає у наступному: групи за обмежений проміжок часу мають проаналізувати короткі описи ситуацій, які їм запропоновані, і відповісти на запитання, які права були порушені.

Бажано, щоб ситуації були близькі до поняття торгівлі людьми, але випадок торгівлі людьми бажано не пропонувати – це дасть пріоритет одній з груп під час виконання наступного завдання. Однак, аналізуючи відповіді груп, можливо запитати, чи присутній був факт торгівлі людьми?

Приклади ситуацій

Ситуація 1. «...мене зачинили в окремій кімнаті в готелі, нікуди не випускали, хоча і годували хлібом та водою, але вони приходили кожен день і питали, чи я знаю, де мій брат, казали, що поки я не відповім, мене нікуди не випустять...»

Ситуація 2. «... я навчалася в інституті півроку, але за жоден місяць я не отримала стипендії, далі гірше, мені стали забороняти приходити на деякі заняття, за які я не заплатила якийсь попередній внесок... »

Ситуація 3. «...я бачила, як обікрали людину, приїхала поліція, мене затримали за підозрою у скоєнні злочину; людина, яка його скоїла, свідчила проти мене, мене не слухали, мої аргументи нікого не цікавили...»

4. «Мозковий штурм» теми «Права, порушені в ситуації торгівлі людьми»10 хв.

На фліп-чарті записуються права людини, які порушуються в ситуації торгівлі людьми, учні генерують ідеї всі разом.

Права, що порушуються в ситуації торгівлі людьми:

- право на життя, свободу та безпеку; свобода від рабства; рівність перед законом; свобода пересування та проживання; свобода від несанкціонованого затримання, арешту чи вигнання;
- свобода від знущань та жорстокості, негуманного чи принизливого ставлення, покарання; свобода думки, совісті та віросповідання; право на працю, створення профспілок та приєднання до профспілок; право на

відповідний рівень життя; право на відпочинок; свобода одруження.

5. Заключна вправа «Валіза»5 хв.

Намалюйте на аркуші для фліп-чарта валізу і попросіть усіх присутніх по черзі сказати, що б вони хотіли взяти з собою в дорогу з тих знань (можливо, і відчуттів), які вони набули на тренінгу.

Запитання до теми:

Коли була прийнята Загальна декларація прав людини?

Які права людини ви знаєте?

Які права гарантує Конституція України?

Які права людини порушуються в ситуації торгівлі людьми?

Які права дитини порушуються? Чому необхідно їх розрізняти?

2.7. ЗАНЯТТЯ «КОМЕРЦІЙНА СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ»

Мета: сформувати уявлення учнів щодо проблем комерційної сексуальної експлуатації дітей, види комерційної сексуальної експлуатації дітей; ознайомити з основними передумовами втягнення дітей до комерційної сексуальної експлуатації, головними шляхами допомоги і захисту дітей від комерційної сексуальної експлуатації з боку держави і неурядових організацій; розвивати логічне мислення, спостереження; виховувати почуття взаємодопомоги.

Обладнання: маркери, фліп-чарт, клубок мотузки, вирізки з інформацією.

Хід заняття

1. Розминка «Клубок»5 хв.

Одному з учнів учитель дає в руки клубок, іншому – кінець мотузки. Вони починають ходити по класу, причому, не дозволяється пересуватися в одному напрямку. Інші учні також рухаються. Завдання перших двох – заплутати якомога більше інших людей, не заплутавшись самим, завдання інших – не заплутатися.

Висновок: вчитель пояснює, що таким чином ми бачимо дії тих людей, які сприяють втягненню інших людей та дітей до злочинної діяльності. Заплутати інших, не заплутавшись самим, дуже важко – це є свідченням, що ці люди самі стають злочинцями, яких треба притягувати до відповідальності, а не тих людей, що вони залучили.

2. Робота в групах «Співвідношення»10 хв.

Учні діляться на групи. Кожна група працює над визначенням понять комерційної сексуальної експлуатації дітей і сексуального насильства над дітьми та їх співвідношенням. Після цього групи представляють результати своєї роботи і вчитель, вислухавши всі варіанти, узагальнює їх і підводить до правильного визначення комерційної сексуальної експлуатації дітей.

3. Мозковий штурм «Передумови»15 хв.

Учні залишаються в тих самих групах. Кожна група отримує аркуші фліп-чарта, на якому намальована дитина, з пустими полями зліва і справа. Завдання учнів – записати передумови втягування до комерційної сексуальної експлуатації дітей, з одного боку, і види жорстокого поводження з дитиною – з іншого. Після цього йдуть представлення роботи груп і узагальнення та доповнення вчителя.

4. Створення власного інформаційного плаката10 хв.

Учні повинні розділитися на 3 нові групи.

Перша група працює над створенням власного плаката щодо можливостей держави у захисті дітей від комерційної сексуальної експлуатації.

Друга група працює над плакатом щодо можливостей неурядових організацій у захисті дітей від комерційної сексуальної експлуатації.

Третя група розробляє інформаційний плакат з питань законодавства.

Ресурсами для виконання цього завдання є роздані кожній групі аркуші та вирізки з інформацією за темою.

5. Заключна вправа5 хв.

Учні повертаються до загального кола, але не сідають на місця. Вчитель ставить їм запитання відносно того, що відбувалося на занятті. Якщо те, що відбувалося, їм подобається, вони роблять крок уперед. Якщо ні - залишаються на місці.

Запитання до теми:

1. Які основні передумови втягнення до комерційної сексуальної експлуатації дітей?
2. Які терміни з проблеми комерційної сексуальної експлуатації дітей ви можете назвати?
3. Як співвідносяться поняття комерційної сексуальної експлуатації дітей та сексуального насильства над дітьми?
4. Як держава може захистити дітей від комерційної сексуальної експлуатації?
5. Яке законодавство існує щодо проблеми комерційної сексуальної експлуатації дітей?
6. Які неурядові та міжнародні організації займаються проблемою комерційної сексуальної експлуатації дітей?

2.8. ЗАНЯТТЯ «ВИКОРЕНЕННЯ НАЙГІРШИХ ФОРМ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ»

Мета: ознайомити з поняттями: «дитяча праця» та «найгірші форми дитячої праці»; розвивати уміння аналізувати отриману інформацію, диференціювати її на головну та другорядну, а також оперувати цими даними в разі необхідності; виховувати толерантне ставлення до дітей, які потрапили в складну життєву ситуацію.

Обладнання: папір, маркери.

Хід заняття

1. Вступне слово3хв.

Практично в усіх країнах значна кількість дітей працює в той чи інший спосіб, хоча виконувана ними робота, а також форми та умови праці різні, залежно від країни і ситуації. Участь дітей у виконанні деяких видів легких робіт, наприклад, допомога батькам у родинних і домашніх справах (які не забирають багато часу), трудова діяльність підлітків протягом кількох годин до чи після шкільних занять, а також під час канікул, щоб заробити на кишенькові витрати, - усе це розглядається як елементи виховання хлопчиків та дівчаток, а також як спосіб набування професійних базових навичок і вміння адаптуватися в суспільстві. Це сприяє

підвищенню їхньої самосвідомості та впевненості в собі, водночас дає їм можливість зробити внесок у власне благополуччя та сімейний бюджет. Однак це не вважається дитячою працею.

Поняття «найгірші форми дитячої праці» охоплює як оплачувану, так і неоплачувану роботу та діяльність, що в психологічному, фізичному і соціальному або моральному планах пов'язані з небезпекою чи заподіянням шкоди. Це саме така праця, яка позбавляє дітей можливості навчатися в школі або змушує їх, окрім шкільних занять і домашніх обов'язків, завантажувати себе додатковою роботою, що виконується в інших місцях, роботою, котра закріпачує їх і відриває від сім'ї. Під найгіршими формами дитячої праці розуміється робота, виконання якої небезпечно й шкідливе для дитини і заборонене міжнародним та національним законодавствами.

2. «Мозковий штурм»5 хв.

Група визначає та записує на аркуші паперу можливі варіанти діяльності, до якої залучаються.

3. Групова дискусія10 хв.

Група, на основі написаного, дискутує що з вищевказаного можна віднести до найгірших форм дитячої праці, узагальнюючи, формулює визначення найгірших форм дитячої праці і порівнює з визначенням, яке надає Міжнародна організація праці.

4. Робота в групах10 хв.

Учасники діляться на 2 групи, в яких вирішується, що з перерахованого вище належить до найгірших форм дитячої праці. Далі групи презентують свої результати, узагальнюють і порівнюють з варіантами, визначеними Конвенцією Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці.

Основні положення Конвенції Міжнародної організації праці № 182 і Рекомендації Міжнародної організації праці № 190 стосовно найгірших форм дитячої праці дітей.

Конвенція:

- Поширюється на дітей, віком до 18 років;
- Передбачає негайні та ефективні заходи, спрямовані на заборону і викоренення найгірших форм дитячої праці дітей.
- Стосується усіх найгірших форм праці дітей:
 - усі форми рабства та залежності, подібні до рабства, як-от продаж і незаконне перевезення дітей із країни в країну, боргова кабала і кріпацький стан, а також примус до праці, зокрема насильницьке чи примусове втягнення дітей до участі в збройних конфліктах;
 - використання, продаж або пропонування дітей з метою проституції чи для виробництва порнографічних матеріалів;
 - використання, продаж або пропонування дітей для втягнення їх у протизаконну діяльність, особливо у виробництво та незаконний обіг наркотиків;
 - робота, що за своєю природою і умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці або моральному стану дітей.

- Передбачає ефективні заходи примусу, зокрема штрафи та інші види покарань.
- Передбачає ефективні заходи щодо попередження та припинення застосування праці дітей, щодо їх реабілітації й соціальної інтеграції, а також гарантує можливість без перешкоди одержати обов'язкову безплатну освіту.
- Зобов'язує звертати увагу на специфічні ситуації, в яких можуть опинитись дівчатка та діти з інших груп ризику.
- Забезпечує можливість співробітництва та/або надання допомоги на міжнародному рівні.

Рекомендація підтримує держави - члени Міжнародної організації праці:

- У прийнятті національної програми дій, яка:
 - визначатиме та пропонуватиме до обговорення найгірші форми праці дітей;
 - захищатиме дітей молодшого віку, дівчаток, дітей, які працюють на небезпечних роботах, і дітей з інших груп, що є найуразливішими;
 - охоплюватиме ефективні заходи щодо профілактики, припинення праці дітей, а також заходи щодо реабілітації й соціальної інтеграції;
 - посилюватиме стурбованість суспільства:
 - ✓ в установленні критеріїв для визначення шкідливих робіт;
 - ✓ у забезпеченні механізмів контролю за ефективністю та втіленням цієї політики в життя;
 - ✓ у нагромадженні інформації з даної проблеми;
 - ✓ у забезпеченні застосування ефективних засобів примусу, зокрема штрафів та інших видів покарань;
 - ✓ у визначенні певних видів діяльності як карних злочинів;
 - ✓ у проведенні спільної з іншими країнами роботи та/або наданні консультативної допомоги.

Рекомендація Міжнародної організації праці № 190:

Визначає види робіт, які можуть зашкодити здоров'ю, безпеці або моральності дитини. До них належать:

- роботи, під час виконання яких дитина підлягає фізичному або психологічному тиску, сексуальним домаганням;
- роботи під землею, під водою, на небезпечній висоті або в обмеженому просторі;
- роботи, пов'язані з небезпечними механізмами, обладнанням та інструментами, що потребують фізичного втручання або ручного транспортування важких предметів;
- робота в шкідливих умовах, коли дитина зазнає дії небезпечних для здоров'я речовин та виробничих процесів, а також температури, шуму, вібрації;
- робота в надзвичайно важких умовах, тобто тривалі чи нічні роботи, або така робота, коли дитина змушена постійно перебувати на території підприємства.

Виконання роботи, яка вважається небезпечною, може бути дозволено особам 16-літнього віку за умови, що вона не зашкодить їхньому здоров'ю, безпеці та

моральності і коли вони одержать вичерпні, конкретні інструкції або пройдуть курс професійного навчання відповідно до певної сфери діяльності.

5. «Мозковий штурм» 7 хв.

Оцінюючи негативний вплив найгірших форм дитячої праці, учні визначають причини, що зумовлюють високу зайнятість дітей. Можливі варіанти записують на аркуш паперу.

Можливі такі варіанти відповідей (за даними Українського інституту соціальних досліджень):

1) Традиція

У певних регіонах і родинах існує традиція, коли діти наслідують батьків. Якщо декілька поколінь родина була зайнята на шкідливих виробництвах, наприклад, у шкіряній промисловості, діти, найвірогідніше, також залучатимуться до цього виробництва, наражаючись на ті самі ризики для здоров'я. Дітей нерідко приводять на виробництво «допомагати» іншим членам родини: така практика є поширеною на будівельних роботах, на службі в багатих домогосподарствах та в інших галузях з відрядною оплатою праці. Якщо батьки, будучи дітьми, самі працювали, то така сімейна традиція також сприятиме поширенню дитячої праці в даній місцевості.

2) Роль батьків у сприянні дитячій праці

Батьки часто самі спонукають власних дітей до праці. Як засвідчують дані одного дослідження, в 62% випадків рушійною силою в працевлаштуванні дітей є їхні батьки. Самі ж діти приймають самостійне рішення почати працювати лише у 8% випадків. Насправді, не виключено, що в країнах, які розвиваються, батьки взагалі народжують дітей лише через можливість отримати від них певний зиск. Схоже на те, що діти є набагато меншим економічним тягарем для своїх батьків у країнах, які розвиваються, ніж у високорозвинених країнах. Порівняно зі своїми однолітками в розвинених державах, діти у бідних країнах витрачають більше часу на роботу по господарству та потребують менше батьківського часу на догляд за ними. Тому в країнах, що розвиваються, батьки використовують своїх дітей як джерело додаткового доходу для родини.

3) Недоступність освіти

Факти свідчать, що багато дітей працюють через відсутність або ж обмежений доступ до шкільної освіти (школа знаходиться надто далеко чи взагалі відсутня в даній місцевості).

4) Низький рівень освіти, вплив батьків та оточення

Поряд з недоступністю шкільної освіти стоїть також фактор низького рівня освіти. І, коли є можливість навчатися, низька якість освіти перетворює навчання на марнування часу школярів. У багатьох країнах, які розвиваються, школи потерпають від перевантаженості, антисанітарії та байдужості вчителів. У результаті, батьки не бачать сенсу навчати дітей у школі в той час, коли вдома вони можуть оволодівати корисними трудовими навичками (наприклад, сільськогосподарська праця) та приносити додому додаткову копіячину. Оскільки у цих країнах батьківський вплив на дітей є дуже великим, то саме їхнє ставлення до цінностей освіти є визначальним, коли йдеться про відвідування школи дітьми. Освічені батьки з власного досвіду усвідомлюють важливість навчання в школі. Саме тому освіта дорослого населення, батьків, відіграє вирішальну роль у

формуванні загального ставлення громади до шкільної освіти та працевлаштування дітей. Крім того, відвідування дитиною школи помітно позначається на рівні доходів родини. Тому, якщо дитина залишає школу, це необов'язково свідчить про безвідповідальність батьків чи їхнє нерозуміння важливої ролі освіти, це може бути спричинене фінансовою скрутою в сім'ї. Коли такі діти залишають школу, вони стають потенційними працівниками. Так, наприклад, Індія має найвищий у світі показник кількості дитячої робочої сили саме тому, що 82 мільйони дітей у цій країні не відвідують школу. Як наслідок, лише невеличка частка дітей отримує доброякісну освіту. Приміром, лише 41 відсоток індійських дітей старше 15 років знають грамоту. Відповідні показники у Бангладеш становлять 33 відсотки, а в Пакистані – 26 відсотків підлітків.

5) Ризик бідності

Дитяча праця є найпоширенішою в найуразливіших родинах, чиї низькі доходи не дозволяють їм самотужки впоратися із важкими життєвими ситуаціями, наприклад, у випадку хвороби чи каліцтва одного з дорослих членів родини, в разі розлучення батьків. Нерідко такі родини є боржниками або в будь-який час можуть ними стати - усі ці фактори спонукають батьків віддавати дітей на роботу в майнове рабство чи на шкідливі виробництва, інакше кажучи, продавати дітей задля погашення родинного боргу.

Сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях також нерідко корениться в бідності їхніх родин, у неспроможності сімей як в сільських, так і в міських районах забезпечувати та навчати власних дітей. Подекуди жертвами експлуатації стають діти представників корінного населення, національних меншин чи нижчих верств суспільства через існуючі у ньому етнічні й культурні протиріччя чи соціальну дискримінацію. Можливо, вони не говорять мовою етнічної більшості або не мають права, громадянства та освіти і через це вимушені жити ізольовано, не спілкуючись з оточуючим світом.

б) Широкий попит на дитячу працю

Дослідження причин поширення дитячої праці, зазвичай, зосереджуються навколо аналізу пропозиції на ринку такої праці. Водночас, значну роль відіграє також попит на дитячу працю, а надто в плані працевлаштування дітей на небезпечних та шкідливих виробництвах.

а) Аргумент про нижчу вартість

Аргумент про «економічну незамінність» дитячої праці, тобто про те, що підприємства та фірми нібито збанкрутують, якщо найматимуть дорослих працівників замість дітей і виплачуватимуть «дорослу» заробітну плату, - не витримує критики. Дітям дійсно платять менше, ніж дорослим, проте заощадження роботодавців на цьому не такі вже й великі, як дехто вважає. Окрім того, той факт, що більшість підприємств і фірм, про які йдеться, мають відрядну оплату праці, також розбиває наведений аргумент про нижчу вартість дитячої робочої сили.

б) Незамінні навички

Польові дослідження, проведені під егідою Міжнародної організації праці, довели, що аргумент про «спритні пальці» є цілковито хибним для багатьох господарських галузей, у тому числі виготовлення килимів, виробництва скла, видобутку слюди, вапняку та мозаїчних кристалів, виготовлення замків і шліфування коштовних каменів. В усіх цих виробництвах дорослі, які працюють

поруч з дітьми, виконують ті ж операції, що й діти: насправді, дітям частіше доручають роботу, яка вимагає меншої кваліфікації. Навіть у ручному тканні килимів, яке потребує дуже високорозвинених навичок і спритних рухів, за даними дослідного вивчення роботи понад 2 тисяч ткаць, діти не виявляють кращих навичок, ніж дорослі, а найкрасивіші і найскладніші килими були виткані саме дорослими працівницями. Якщо навіть у такій тонкій роботі «спритні пальці» дітей не є визначальним фактором успіху, то важко уявити собі інші види виробництва, де цей аргумент спрацьовував би.

в) Легкість у маніпулюванні

Важливим фактором у поширенні дитячої праці також постає не економічна доцільність, а дещо інше – той факт, що дітьми легше керувати, оскільки вони не знають або погано знають власні права, створюють менше проблем, є слухнянішими і довірливішими, значно рідше пропускають роботу, ніж дорослі.

6. Міні-лекція 7 хв.

Педагог сам розповідає, яким чином можливо запобігти поширенню найгірших форм дитячої праці в Україні на побутовому рівні:

- Не подавайте дітям милостиню на вулицях. Даючи гроші, Ви сприяєте утриманню дитини на вулиці. У малого жебрака є «господар», який забирає, як правило, всі «зароблені» гроші.

- Не користуйтеся послугами дітей! Не користуйтеся дитячою працею у сільській місцевості.

- Інформуйте місцевих урядовців про дітей шкільного віку, які не відвідують школу через залучення до праці.

- Не купуйте товари з використанням дитячої праці. Не купуйте товари у тих підприємців, де діти працюють вантажниками!

- Засуджуйте людей, які використовують дітей для задоволення своїх сексуальних потреб. Не залишайтеся осторонь, якщо ви бачите дитячу проституцію. Заявляйте про це в правоохоронні органи.

- Вимагайте від своїх депутатів прийняття дієвих законів і політичних програм з питань боротьби проти використання дитячої праці.

- Пам'ятайте, що діти, які працюють, – це також діти, як і всі інші.

Захист прав дітей

Учитель також роздає аркуші паперу, де вказані всі документи, які регулюють працю неповнолітніх на державному рівні:

- Конвенція № 29 «Про примусову і обов'язкову працю» (1930р.);
- Конвенція № 10 «Про мінімальний вік допуску дітей на роботу у сільському господарстві» (1921р.);
- Конвенція № 15 «Про мінімальний вік допуску підлітків на роботу як вантажників вугілля або кочегарів на флоті» (1921 р.);
- Конвенція № 16» Про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден» (1921 р.);
- Конвенція № 58 « Про мінімальний вік допуску дітей на працю в морі» (1936 р.);
- Конвенція № 59 «Про мінімальний вік прийому дітей на роботу в промисловості» (1937р.);

- Конвенція № 77 «Про медичний огляд дітей і підлітків з метою з'ясування їх придатності до праці у промисловості» (1946 р.);
- Конвенція № 90 «Про нічну працю підлітків у промисловості» (1948 р.) (усі вищезгадані конвенції ратифіковані Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 11 серпня 1956 р.);
- Конвенція № 123 «Про мінімальний вік допуску на підземні роботи у шахтах та рудниках» (1965р.) (ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 4 лютого 1970р.);
- Конвенція № 138 «Про мінімальний вік прийому на роботу» (1973 р.) (ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 4 березня 1979 р.).

7. Підбиття підсумків **3 хв.**

Кожен учень/иця по черзі проговорюють, що нового вони дізнались за темою.

Запитання до теми:

1. Чи можна віднести виконання дітьми легкої роботи до дитячої праці, чому?
2. Чим характеризується дитяча праця?
3. «Найгірші форми дитячої праці» - це...?
4. Які основні причини високої зайнятості дітей?
5. Яким чином можна запобігти поширенню найгірших форм дитячої праці на міжнародному та національному рівнях?

Завдання для домашньої роботи:

1. Створити власний закон, який би захищав права дітей в усіх галузях діяльності.
2. Розпишіть покарання, яке має отримати «господар» за примусове утримання та експлуатацію дітей.
3. Доповніть речення:
 - ...охоплює як оплачувану, так і неоплачувану роботу та діяльність, що в психологічному, фізичному і соціальному/моральному планах пов'язані з небезпекою чи заподіянням шкоди.
 - ...передбачає негайні та ефективні заходи, спрямовані на заборону і викоренення найгірших форм дитячої праці.
 - Робота, що за своєю природою і умовами, в яких вона виконується, може завдавати шкоди здоров'ю, безпеці/моральному станові дітей, – це...;
 - Головною причиною поширення дитячої праці є...
 - У кожного жebraка є..., який збирає, як правило, всі «зароблені» гроші.

2.9. Заняття «ПОНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА. ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ВИДИ НАСИЛЬСТВА»

Мета: ознайомити з термінологією насильства, сформулювати уявлення про різноманітність проявів насильства; розвивати навички аналізу та порівняння; виховувати повагу до думки іншої людини, права приймати своє рішення

Обладнання: фліп-чарт, маркери, папірці для гри «Звірі», папірці з половинками прислів'їв.

Хід заняття

1. **Стереотипи про насильство в прислів'ях** **10 хв.**

1) Педагог роздає учням невеличкі шматочки паперу, на яких написана половина одного з прислів'їв, і пропонує їм знайти пару з другою частиною від прислів'я:

Дівчина не бита	як коса не чесана
Бий жінку обухом: припади та послухай,	як дише та мороче, значить, іще хоче
Хто на дітей різок жаліє,	той їм петлю готує
Дитину люби, як душу,	а кусай, як грушу
Як сина батько не б'є малим,	то син батька буде бити старим
Син виріс до вуха	бережись обуха
Діти пустують від матиного серця,	а розумнішають від батькового дубця

2) Пропонується кожній парі зачитати прислів'я та висловити свою думку стосовно того, про що говориться в прислів'ї.

3) По завершенні можна провести коротку дискусію.

Питання для дискусії:

1. Які відносини формують такі прислів'я в суспільстві?
2. Чим це небезпечно для людини, суспільства?
3. Чому сьогодні такі відносини є неприйнятними?

Висновок

Такі прислів'я формують схвальне ставлення до фізичного насильства та до насильства в цілому, також вони формують стереотипи в суспільстві, що дітей потрібно виховувати із застосуванням фізичної сили. Насправді, в сучасному суспільстві стосунки, що містять елементи насильства неприйнятні, оскільки вони порушують права людини та є небезпечними для повноцінного розвитку людини.

2. Гра в парах «Тиск» 5 хв.

Учитель пропонує кожній парі взяти стільця. Спершу один з пари стає на стілець, кладе руки на плечі іншому і починає тиснути його до землі, за хвилину вони міняються місцями. У ході гри кожен аналізує свої відчуття, що хочеться сказати, зробити, як повести себе.

Варіант 1. Наприкінці гри в парі вони обмінюються своїми думками, обговорюють свої почуття.

Варіант 2. Можна також проаналізувати, чи відрізняється поведінка кожного з них, якщо на них тиснуть морально, а не фізично

3. Визначення насильства 7 хв.

Мозковий штурм. Учитель запитує в учнів «Що таке насильство?» і фіксує відповіді на дошці, після чого аналізує їх та підводить до визначення насильства.

Насильство можна визначити, як дію або бездіяльність однієї людини на іншу, що завдає шкоди здоров'ю як фізичному, так і психологічному, принижує почуття честі та гідності.

Насильство можна визначити, як фізичну, психологічну, сексуальну або іншу дію чи комбінацію цих дій однієї особи на іншу, що порушує гарантоване Конституцією України право громадянина на особисту недоторканість.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого

члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю.

Реальна загроза вчинення насильства в сім'ї – погроза вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї умисних дій, передбачених абзацом другим цього пункту, якщо є реальні підстави очікувати її виконання.

(Закон України ПРО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї)

4. Гра «Звірі»4 хв.

Учитель в мішечку тримає папірці, кількість яких розрахована на кількість учнів. На кожному з них написано по одній з назв тварин: кіт, собака, півень, кінь (порівну). Потім усім учням пропонується закрити очі і за звуками, які видають їхні тварини, знайти своїх одноплемінників. І надалі залишаються в цих 4-х групах.

5. Робота в групах «Прояви насильства»14 хв.

Учитель розповідає що в основному виділяють 4 основні види насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне.

Кожна група, що утворилися завдяки попередній грі, отримує чистий аркуш паперу, на якому зверху записано визначення одного виду насильства. Учням пропонується написати прояви цього виду насильства. У кінці кожна група представляє результати своєї роботи.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі й гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Можливі варіанти відповідей

<i>Фізичне насильство</i>	<i>Психологічне насильство</i>	<i>Сексуальне насильство</i>	<i>Економічне насильство</i>
- Побиття; - Тілесні ушкодження; - Спроби удушення; - Викручування рук штовхання, брутальне Поводження;	- Ігнорування почуттів свободи; - Образа переконань, що мають цінність для особи; - Образа	- Гнів на ґрунті ревнощів - Образа особи словами сексуального змісту (повія, фригідна,	- Повне вилучення або обмеження коштів; - Контроль надходжень та «жорстке дозування»

<ul style="list-style-type: none"> - Позбавлення їжі; - Використання зброї; - Втягнення дітей до вживання алкоголю та наркотиків; - Інше 	<ul style="list-style-type: none"> віросповідання, національної, расової та класової приналежності або походження; - Приниження особи; - Знуцання над домашніми тваринами або їх знищення на очах особи з метою завдати їй болю; - Переслідування особи через уявлені особою протилежної статі сексуальні зв'язки; - Покарання кривдником дітей через образу на дружину (чи чоловіка); - Обмеження свободи дій та пересування особи; погрози спричинити їй фізичну або економічну шкоду; - Насильство з боку вчителів, однокласників; - Інше 	<ul style="list-style-type: none"> імпотент); - Примус жінки до сексуальних зносин з чоловіком та іншими людьми проти її волі; - Примус до болісних або садистських статевих зносин та застосування предметів для цієї мети; - Применшення значення почуттів партнера в сексуальному відношенні; - Примус партнера до спостереження за статевими зносинами, що відбуваються між іншими людьми; - Застосування погрози насильством для примусу партнера до згоди на сексуальний зв'язок; - Примус жінки одягатися всупереч її волі згідно з бажанням партнера; - Примус до інцесту; - Інше 	<ul style="list-style-type: none"> фінансових витрат; - Нав'язування особі (дитині) економічного обмеженого способу проживання без суттєвої необхідності; - Контроль особи (дитини) за допомогою грошей; - Відмова чи зволікання у виплаті аліментів; - Інше
--	--	--	---

6. Заключна вправа5 хв.

Учитель пропонує всім учням відповісти на запитання «Що їм найбільше запам'яталось на цьому занятті».

Запитання до теми:

1. Що таке насильство?

2. Які види насильства ви знаєте?
3. Які прояви насильства вам відомі?

2.10. ЗАНЯТТЯ «ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА: ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ. ДОПОМОГА ПОТЕРПЛИМ ВІД НАСИЛЬСТВА»

Мета: сформувати уявлення про потерпілих від насильства та місця, де воно може відбуватися; виробити навички безпечної поведінки; розвивати вміння аналізувати отриману інформацію; виховувати толерантне ставлення до людей, що потерпають від насильства.

Обладнання: (фліп-чарт, маркери, папірці, вирізані у вигляді фігурок людей,

Хід заняття

6. Гра «Згоден – незгоден»8 хв.

Учитель розділяє клас на умовні 2 половини одна з них називається «згоден», інша, «не згоден» і зачитує певні міфи, вирази, пов'язані з насильством, учням пропонується в залежності від того згодні вони чи ні перейти на відповідну половину кімнати. Учні, які знаходяться по різні боки кімнати, однією фразою обґрунтовують свій вибір.

Приклади міфів:

Деякі жінки провокують насильство і заслуговують на нього.

Б'є – означає любить.

Чоловіки, що завдають насильства – психічно не здорові.

Чоловік, що завдає насильства, не є люблячим чоловіком та батьком.

Причиною сімейного насильства є алкоголізм.

Домашнє насильство характерне для неосвічених та бідних людей.

Домашнє насильство – нове явище, що виникло в результаті сучасних економічних та суспільних змін.

Дітям потрібен батько, навіть якщо він агресивний.

Зараз насильство в сім'ї – це явище з минулого, і зараз воно рідко зустрічається. Воно залишилось в минулому, коли жінка вважалася власністю чоловіка.

Жінка, що потерпає від насильства, завжди може піти з дому.

Ляпас по щоці не наносить серйозної шкоди.

Наші відносини зміняться на краще, якщо ми одружимося.

Наші відносини зміняться на краще, якщо у нас з'явиться дитина.

7. Місце, де може відбуватися насильство5 хв.

Методом «мозкового штурму» учні за допомогою вчителя називають місця, де може відбуватися насильство, і всі ці місця записуються на фліп-чарті

Можливі варіанти місць де може відбуватися насильство:

– Вдома, у сім'ї, на вулиці, на роботі, у навчальному закладі, у транспорті.

8. Вправа «Хто потерпає від насильства»7 хв.

Усім учням видаються кольорові папірці у вигляді людських фігурок, на яких вони записують, хто може стати жертвою насильства. Після того, як учні закінчили (на це дається 3 хвилини), кожен по черзі озвучує свої ідеї та наклеює на спеціально підготовлений великий аркуш паперу, на якому зверху намальовані хмари та

блискавки, що символізують насильство. Цей аркуш вивішується на видне місце.

Можливі варіанти відповідей:

Жінка, чоловік, дружина, молодь, неповнолітні, діти, батьки, родичі, немічні, інваліди, усиновителі, усиновлені, сестра, брат, інше.

Учитель підсумовує, що потерпіти від насильства може будь-яка людина.

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

9. Правила безпеки15 хв.

Учитель розділяє клас на 2 групи і роздає кожній з них список правил безпеки. Перша група виписує «правила безпеки на вулиці» (ці правила більше стосуються, коли насильство може відбутися з боку незнайомої людини), а друга група - «правила безпеки дома» (з боку рідних, близьких, коли насильство повторюється). Також групам пропонується додати свої правила безпеки, яких немає в даному списку (на це дається 10 хвилин).

Потім група проводить презентацію цієї роботи.

Зразок списку правил безпеки

Насильство на вулиці

- У пізній час не ходіть одні по вулиці.
- Знати елементарні прийоми самооборони.
- Майте при собі один з засобів безпеки: газовий балончик, дезодорант, пилочку та продумайте їх використання в разі здійснення акту насильства.
- Продумайте свої дії у тому випадку, якщо Вам здається, що акт насильства можливий.
- Якщо щось не так, тікайте.
- На вас напали, кричіть, біжіть, привертайте до себе увагу; дзвоніть в міліцію.
- Виключте вживання наркотиків та зловживання алкоголем, вони можуть вплинути на ваше сприйняття дійсності.
- Виключте непорозуміння: будьте впевнені, що ваш знайомий, друг знає межі дозволеного.
- Не впускайте в будинок незнайомців, особливо, якщо ви відчуваєте себе неспокійно.
- Не сідайте з незнайомцями до ліфту.
- Учійте дітей не впускати в будинок чужих без вашого дозволу.

Домашнє насильство

- Продумайте свої дії у тому випадку, якщо акт насильства уже відбувався і може повторитися знову.
- Розповідайте про насильство тим, кому Ви довіряєте (друзям, родичам).
- Знайдіть таке місце, куди Ви змогли б піти у випадку небезпеки.
- Підготуйте документи (паспорт, свідоцтво про народження), гроші та інші необхідні речі та покладіть їх в одне місце так, щоб у будь-який момент Ви змогли б їх легко взяти і втекти з ними.

- Якщо ситуація критична, то залишайте будинок негайно, навіть якщо Вам не вдалося взяти необхідні речі.
- Попрактикуйтесь у тім, як можна швидко й безпечно вийти з будинку. Визначте, які двері, вікна, ліфти або сходи підходять для цього щонайкраще.
- Заздалегідь довідайтеся телефони місцевих служб, які зможуть зробити Вам необхідну підтримку (кризовий центр для жінок, телефон довіри, телефон дільничного інспектора, служби у справах неповнолітніх).

5. Куди звернутися, якщо насильство відбулося10 хв.

Учитель роздає кожному учню не заповнену таблицю «Я захищу свої права». Методом мозкового штурму аудиторія продумує установи, служби, що можуть допомогти у випадках насильства, і кожен учень записує їх собі в листок в першу колонку.

Можливий варіант таблиці «Я захищу свої права»

<i>Назва установи</i>	<i>Чим може допомогти</i>	<i>Контактні данні (тел., адреса)</i>
<ul style="list-style-type: none"> – Дільничний інспектор міліції – Служба у справах неповнолітніх – Районне відділення міліції – Прокуратура – Соціальна служб для молоді – Кризові центри – Притулки – Телефони довіри – 8 800 500 33 50 – Поліклініка, лікарня 		

6. Заключна вправа5 хв.

Учитель пропонує усім учням закінчити речення «До цього заняття я ніколи не чув про...»

Запитання до теми:

1. Які стереотипи з теми насильства притаманні Вашому оточенню?
2. Яких правил безпеки Ви вже дотримуетесь?
3. До якої установи ти б перш за все звернувся, якщо б тобі стало відомо про факт насильства над дитиною?

2.11. ЗАНЯТТЯ «ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРУ. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ, ВИГОДИ І РИЗИКИ ІСНУВАННЯ СТЕРЕОТИПІВ».

Мета: уміти визначити себе як особистість, ознайомити з термінологією гендеру, гендерних стереотипів, сформувані уявлення про глибину укорінення та різноманітність гендерних стереотипів; розвивати навички аналізу та порівняння; виховувати повагу до іншої особистості.

Обладнання: фліп-чарт, маркери, папір

Хід заняття

1. Вправа «Хто такі Я»12 хв.

Усі учасники тренінгу сидять в колі.

1. Запропонувати присутнім (індивідуально) на чистому аркуші паперу намалювати в середині коло, у ньому написати «Я». Від цього кола, як з центру, проводити промені, підписуючи кожен так, як людина хотіла би описати, визначити, ідентифікувати себе в різних сферах суспільного життя (в сім'ї – донька, син, батько, мати; на навчанні – студент, студентка, педагог, на роботі - фахівець, юристка, вихователь; в науці – науковка, дослідник; в стосунках з іншими – подруга, сусід). Слід наголосити на тому, що відповідь треба давати на запитання «хто», а не «які» (на це дається 5 хвилини).

Зразок:

2. Після роботи попросити всіх перерахуватися на «перший», другий», потім запропонувати об'єднатися першим номерам з другими, які сидять з правої сторони від перших. Об'єднавшись таким чином в пари, учасники і учасниці знайомлять одне одного з результатами своєї роботи. Для цього вони розповідають, які є промінці, як вони названі. Якщо в парі зустрінуться 2 промінці з однаковою назвою, то їх слід помітити іменем людини, в якій є такий же промінець. Потім першим номерам об'єднатися з другими, що сидять ліворуч від них, і провести цю ж саму процедуру.

Якщо дозволяє час на вправу та розміри групи, то можна обійти якомога більшу кількість присутніх та всіх учасниць і учасників.

Далі учасникам пропонується по колу дати відповіді на такі питання:

Варіант 1. Чи багато знайдено однакових назв промінців?

Чи є хтось, у кого всі промінці заповнені?

Чи є хтось, у кого жодний промінець не заповнений?

Чого б вам хотілося: щоб усі промінці співпали чи ні, чому?

Варіант 2. Чи багато знайдено однакових назв промінців?

Чи всі визначення, ідентифікації, позначені на промінцях, ви маєте можливість реалізувати повною мірою?

Як себе почуває людина, в якій кожен промінець заповнений або жоден не заповнений (задоволення, незадоволення)?

2. Риси, якими характеризують чоловіків та жінок12 хв.

1. Учитель розбиває дошку на 2 половини, одну частину підписує «Риси, що асоціюються з чоловіками», іншу половину «Риси, що асоціюються з жінками», також пропонує аудиторії розбитися на 2- і половини 1-м та 2-м номерам. Далі кожна з груп працює над заповненням однієї з колонок.

Риси характеру, що асоціюються з чоловіками та жінками

<i>Риси, що асоціюються з чоловіками</i>		<i>Риси, що асоціюються з жінками</i>	
Агресивний	Самовпевнений	Нещира	Співчутлива
Активний	Нестерпний	Ніжна	Скромна
Брутальний	Суворий	Вразлива	Дратівлива
Відважний	Нестримний	Забобонна	Терпляча
Владний	Прагне задоволення	Обережна	Приємна
Зарозумілий	Педантичний	Непостійна	Манірна
Здібний	Прогресивний	Чарівна	Жалібна до себе
Безпринципний	Швидкий	Плаксива	Вразлива
Дотепний	Раціональний	Хитра	Сентиментальна
Авантюристичний	Реалістичний	Збентежена	Сексуальна
Урівноважений	Нерозважливий	Допитлива	Сором'язлива
Упертий	Спритний	Залежна	Чуйна
Цинічний	Непохитний	Мрійлива	Витончена
Витривалий	Сильний	Емоційна	Покірна
Гамірливий	Серйозний	Збудлива	Схильна до навіювання
Підприємливий	Тямущий	Прискіплива	Балакуча
Енергійний	Хвалькуватий	Боязка	Несмілива
Жорстокий	Самовдоволений	Ненадійна	Образлива
Жартівливий	Рішучий	Нерозумна	Нечестолобна
Незалежний	Скупий	Поблажлива	Нерозсудлива
Індивідуалістичний	Незворушний	Легковажна	Непостійна
Ініціативний	Непокірний	Метушлива	М'якосерда
З широкими інтересами	Неприятний	М'яка	Слабка
Винахідливий	Схильний до ризику	З розвиненою уявою	Схвильована
Лінивий	Схильний командувати	Добра	Розуміюча

2. Кожна група представляє результати своєї роботи. Далі аналізує, чи співпадає.

3. Аналізується, чи не має спільних рис в чоловіка та жінки. Пропонується розглянути кожен рису окремо і проаналізувати, чи не може певна риса однієї статі бути притаманною й іншій статі, чи ніхто не знає з свого оточення чоловіка, який має рису, яка асоціюється з жінкою, і жінку, яка має рису, яка асоціюється з чоловіком?

4. По завершенні можна провести коротку дискусію.

Питання для дискусії:

- Чому в суспільстві існує розподіл рис характеру на чоловічі та жіночі?
- Чи відображають такі уявлення дійсну ситуацію?
- Як можливо змінити суспільну думку?

5. Підвести групу до висновку, що лише фізіологічні відмінності мають стійку приналежність до статевої групи.

3. *Поняття Гендеру*4 хв.

Учитель вводить поняття гендеру.

Гендер (з англ. gender) – соціальна стать. Соціокультурна категорія і колективні уявлення, за допомогою яких біологічні розходження статей перекладаються на мову соціальної і культурної диференціації.

Гендер – організована модель соціальних стосунків між жінками та чоловіками, яка не лише характеризує їх міжособистісне спілкування і взаємодію в сім'ї, але й визначає її соціальні відносини в основних інститутах суспільства (а також така, що визначається або конструюється ними).

4. Поняття Гендерного стереотипу10 хв.

1. Тренер коротко нагадує аудиторії визначення стереотипу.

Стереотип – сукупність спрощених узагальнень про групу індивідумів, яка дає можливість розподілити членів групи по категоріях і сприймати їх шаблонно, згідно цих очікувань. Таким чином, стереотипи расових, соціальних і гендерних груп ведуть до сприйняття і ставлення до індивідумів відповідно до необґрунтованих упереджених думок.

Стереотип – це узагальнення, при якому риси і характеристики, притаманні частині групи (необов'язково більшій частині), поширюються на всю групу в цілому. Розрізняють расові, національні, гендерні стереотипи.

2. Уся група отримує ватман, і вчитель пропонує на основі визначення стереотипу всій групі обговорити і написати визначення гендерного стереотипу. Потім відбувається презентація результату, за допомогою вчителя цей результат підводиться до визначення (робота триває 3 хв.).

Гендерні стереотипи – набір загальноприйнятих у суспільстві норм і суджень стосовно поведінки, мотивів і потреб жінок і чоловіків, що базуються на уявленнях про чоловіче і жіноче. Гендерні стереотипи закріплюють існуючі тендерні розбіжності і стають перепорою для зміни стану справ у сфері гендерних відносин.

Культура кожного суспільства, як і уява соціалізованого в ній індивіда, містить узагальнені уявлення про те, якими є чоловіки й жінки та чим вони повинні займатися; такі узагальнені усталені уявлення стосовно спільнот чоловіків і жінок загалом називають гендерними стереотипами.

3. Учитель називає аудиторії один з поширених гендерних стереотипів, наприклад, чоловік – добувач, жінка – берегиня. А потім пропонує кожному індивідуально прописати можливі ризики від існування такого стереотипу для жінок та для чоловіків.

4. Представлення результатів за бажанням.

5. Заключна вправа5 хв.

Учитель знову просить об'єднатися першим номерам з другими, які сидять з правої сторони від перших. Об'єднавшись таким чином в пари, учасники і учасниці коротко розповідають один одному, що вони винесли з цього заняття, що їм сподобалось, що ні, обґрунтовуючи.

Запитання до теми:

1. Що таке гендер та гендерні стереотипи?
2. Які гендерні стереотипи ви знаєте?
3. Як можна змінити гендерні стереотипи, що існують в нашому суспільстві?

2.12. ЗАНЯТТЯ «ГЕНДЕР У СІМ'І, НА РОБОТІ, В ПОЛІТИЦІ»

Мета: сформувати уявлення про гендер у різних сферах людського життя, виробити навички гендерно чутливої поведінки; розвивати вміння аналізувати отриману інформацію; виховувати толерантне ставлення до представників іншої статі, що потерпають від насильства.

Обладнання: фліп-чарт, маркери, папірці, вирізки з газет.

Хід заняття

1. Гра – «Збери в єдине»5 хв.

Педагог у пакеті має папірці, на яких написані назви або дерев, або квітів або предметів чи меблів. Слухачам пропонується по черзі дістати по одному папірцеві, прочитати його та знайти свою команду, назвати її одним словом, що характеризує їхні папірці усі разом.

Зразок:

ДЕРЕВА	КВІТИ	МЕБЛІ
Береза	Волошка	Стілець
Дуб	Троянда	Стіл
Клен	Лілія	Крісло
Верба	Ромашка	Ліжко
Акація	Тюльпан	Шафа
Сосна	Фіалка	Пенал

2. Вправа «Розподіл Гендерних ролей в сім'ї»13 хв.

1. Трьом групам, що склалися в результаті попередньої гри видаються листки паперу, на яких описано типи сімей (для трьох груп різні), пропонується в групах описати розподіл домашньої праці в цих сім'ях та в дужках приблизну кількість часу на тиждень, що витрачається. Уся ця робота заноситься в таблиці.

Зразки сімей:

У сім'ї проживають батько, мати, які обоє працюють, також є бабуся пенсійного віку та донька з сином. Донці 20 років, вона студентка, синові – 14, він вчиться в школі. Сім'я живе у великому місті, в багатоповерховому будинку.

Батько	Мати	Донька	Син	Бабуся

У сім'ї мати – вдова, яка працює, двоє дітей, обидві дівчинки, які навчаються в школі в 7-шому та десятому. Сім'я живе в невеликому місті, в приватному секторі.

Мати	Донька (10 кл.)	Донька (7 кл.)

Молода сім'я проживає в селі. Вона складається з молодого подружжя – чоловіка, дружини та маленького хлопчика. Обоє не працюють через нестачу робочих місць, хоча обоє мають середню спеціальну освіту. Сім'я має присадибну ділянку, тримає домашніх тварин.

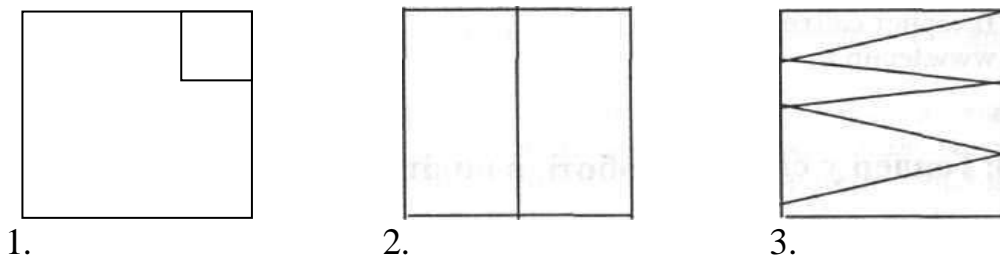
Батько	Мати	Син

2. Презентація роботи в групах.

3. Учитель, спираючись на попередню вправу, вводить поняття гендерних ролей.

Гендерні ролі – набір очікуваних зразків поведінки чоловіків і жінок

*Схема гендерного розподілу праці в структурі
(сім'я, ґуртожиток, наймана квартира, офіс, тощо)*

1. Нерівномірний розподіл праці (з перевантаженням одних і недовантаженням інших).
2. Патріархальний (традиційний) розподіл праці (з чітко визначеними видами «жіночих» і «чоловічих» видів праці).
3. Партнерський розподіл праці (з гнучким розподілом праці, який враховує, як ставлення до цієї праці в цілому, так і реальну поточну можливість її виконати).

Сім'ї з нерівномірним та традиційним розподілом відрізняються мало, тобто традиційний розподіл також є, часом, нерівномірним.

По завершенні можна провести коротку дискусію.

Питання для дискусії:

1. Які думки у Вас викликала ця пара?
2. Чи завжди справедливий розподіл домашньої праці між членами родини або в інших утвореннях, коли люди живуть разом і ведуть спільне господарство?

Робота в групах «Розподіл влади в сім'ях» 7 хв.

1) Учитель коротко розповідає про існування в суспільстві типів сімей в залежності від розподілу влади: патріархальні сім'ї, матріархальні сім'ї, егалітарні сім'ї. Далі вчитель розділяє між трьома групами по одному з цих видів і просить описати кожен з них, його характеристики, який розподіл гендерних ролей в цих сім'ях.

Патріархальні сім'ї – сім'ї, главою в яких є батько, тільки він розподіляє матеріальні ресурси і приймає життєво важливі рішення щодо дружини, дітей, усіх важливих проблем функціонування сімейного осередку; владу в родині має тільки він.

Матріархальні сім'ї – сім'ї, главою в яких є мати, тільки вона розподіляє матеріальні ресурси і приймає життєво важливі рішення щодо чоловіка, дітей, усіх важливих проблем функціонування сімейного осередку; владу в родині має тільки вона.

Егалітарні сім'ї – сім'я, в якій немає чітко вираженого голови, обов'язки розподіляються ситуативно, а рішення приймаються колегіально або передоручаються тому, хто компетентніший у розв'язанні певної проблеми

- 2) По завершенні можна провести коротку дискусію.

Питання для дискусії:

Яких сімей, на Вашу думку, більше в Україні?

4. Вправа «На роботу потрібні»10 хв.

1. Цим же групам роздаються колажі з газетними вирізками оголошень з дискримінаційними положеннями щодо кандидатур на робоче місце (гендер, вік, тощо). Групам пропонується описати «привабливу» людину на ринку праці. Після цього йде представлення результатів.

2. По завершенні можна провести коротку дискусію.

Питання для дискусії:

Які характеристики однозначно розглядаються, як дискримінаційні? Учитель підсумовує, що потерпіти від насильства може будь-яка людина.

Гендерна дискримінація – будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення представниками однієї статі прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, громадській чи будь-якій іншій галузі.

5. Вправа «Гендер в політиці»5 хв.

У цій вправі аудиторія мозковим штурмом прописує ідеї, які повинна втілювати влада, аби побудувати в українському суспільстві гендерну демократію.

Гендерна демократія – система волевиявлення у громадянському суспільстві двох статей -жінок і чоловіків – як рівних у можливостях і правах, що законодавчо закріплені й реально забезпечені у політико-правових принципах, діях, розбудові суспільних і державних структур з урахуванням гендерних інтересів, потреб.

6. Заключна вправа5 хв.

Учитель пропонує усім учням закінчити речення: «До цього заняття я ніколи не чув про ...»

Запитання до теми:

1. Які є шляхи змінити ситуацію в сфері домашньої праці та її розподілу?
2. Що можна робити для подолання існуючої дискримінації на ринку праці?
3. Які перешкоди можуть зустрітися на шляху подолання?

2.13. КОНФЕРЕНЦІЯ «ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ: ЕКСПЛУАТАЦІЯ ТА ТОРГІВЛЯ»

Мета: ознайомити учнів з особливостями проявів проблеми торгівлі дітьми в Україні, навчити розпізнавати явище і визначати шляхи протидії, розвивати навички публічного виступу, виховувати почуття співпереживання та поваги до прав людини.

Обладнання: таблички для виступаючих, мікрофони, стільці, столи, технічне забезпечення виступів, запрошення.

Підготовка та проведення.

Педагог заздалегідь пропонує провести урок-конференцію, конкретизує мету і дає завдання. Визначається, хто буде виконувати ролі «експертів» та преси.

План конференції вчитель обговорює з усіма учасниками.

Визначається регламент: найоптимальніший час для виступу - 10 хвилин.

Бажано пам'ятати, що конференція проводиться не для учнів - вона готується самими учнями, тому велике значення буде мати самостійна робота, вміння і навички, які учасники отримали протягом курсу. Але, звичайно, буде доцільно, якщо тренер проведе декілька консультацій щодо того, як готувати доповідь, як

донести інформацію, зацікавити аудиторію. Учитель також може наголосити, що маючи уявлення про основні аспекти проблеми торгівлі людьми і про проблему в цілому, учасникам може бути набагато легше говорити вже про окремий вид торгівлі людьми.

На конференцію запрошуються батьки, можливо - учні з інших класів (гуртків) та педагоги. Учні-ведучі мають план та список виступаючих, спеціально запрошених «високих гостей».

Для більшої переконливості за столом, де сидять «іноземні журналісти» та «експерти», мають стояти таблички з назвами організацій, які вони «представляють».

Можна спробувати запросити на конференцію справжніх журналістів або експертів.

На закінчення конференції ведучі роблять висновки, а заключне слово має вчитель, який підсумовує роботу, проведену учасниками.

Теми для доповідей та обговорення

Основні права дитини, проголошені в міжнародних та національних документах.

Торгівля дітьми – грубе порушення прав дитини.

Причини поширення торгівлі дітьми в Україні.

Комерційна сексуальна експлуатація дітей: ситуація в Україні та шляхи запобігання.

Використання найгірших форм дитячої праці: актуальність для України, шляхи протидії.

Діяльність держави в напрямі протидії торгівлі дітьми.

Діяльність неурядових організацій у напрямі протидії торгівлі дітьми.

Шляхи запобігання торгівлі дітьми.

Основні правила безпечної поведінки.

Правила безпеки в Інтернеті.

Додаткові ресурси: перегляд відеоматеріалу з проблем протидії торгівлі людьми на закінчення або на самому початку конференції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запобігання торгівлі людьми: Навч.-метод. Посібник/ Вид. третє, доп. і виправ. - Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справа, 2001. – 137 с. Запобігання насильства в сім'ї: Посібник для дільничих інспекторів міліції / За ред.: Довженко В., Брижик В., Танцюра В. – К., 2004.
2. Запобігання і протидія насильству в сім'ї : метод. матеріали / за ред. І.М. Трубавіної. – К. : ДЦССМ. – 2004. – 107 с.
3. Запобігання торгівлі людьми: взаємодія органів державної влади, міжнародних та неурядових організацій / [Галустян Ю.М., Дорошок Т.О., Дебелюк М.І. та ін.]. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 267 с.
4. Левченко К.Б. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навчально – методичний посібник/ К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: ТОВ. «Агентство «Україна», 2007. – 196 с.
5. Левченко К.Б. Торгівля людьми: міф чи реальність? /К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук//Безпека життєдіяльності. – 2007. – №9. – С. 6-7.
6. Луценко Є., Матіяшек Л., Сканлан Ш., Шваб І. Торгівля людьми в Україні: оцінка заходів, спрямованих на протидію.– Київ, 2004. – 96 с.
7. Предотвращение домашнего насилия и торговли людьми / Учебник по проведению тренингов. – Киев, 2001. – 251 с.
8. Предотвращение торговли людьми: учебно-методическое пособие [для учителей]. – 3-е издание, доп., исп. – К.-Х.: Издательство Национального университета внутренних дел, 2001. – 174 с.
9. Права людини: методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх шкіл, гімназій та ліцеїв. – К., Українська правнича фундація, 1996.
10. Соціальна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки, перспективи / За заг.ред. І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. – К. : УДЦССМ, 2000. – 347 с.
11. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 178 с.
12. Соціальна робота в Україні : навч. посібн. / [І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, О.І. Янкович та ін.] / За заг.ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2004. – 233 с.
13. Торгівля людьми в Україні : оцінка заходів, спрямованих на протидію. – Київ, 2004. – 56 с.
14. Інтернет сайти:
<http://dv.projectharmony.ru>
<http://www.doktor.ru/persefona/>

Методичний poradник

Живи вільно

Профілактика торгівлі людьми

Упорядник: Н.В.Хоріщенко

Комп'ютерний набір: Н.В.Хоріщенко

